

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 16.05.2025
Kabul Tarihi : 08.09.2025

<https://doi.org/10.29029/busbed.1700468>

ATEŞLE OYNAYAN İKİ BÜYÜK ŞAİR: NÂBÎ VE NÂ'İLÎ

Mehmet ELALDI¹, Ferhat ARSLANGİRAY²

ÖZ

Yakıcı olduğu gibi aydınlatıcı da olan, yok eden ama aynı zamanda ısıtan, acı verdiği gibi koruyucu vasfı da olan ateş, daha birçok özelliğiyle bulunuşundan itibaren insanlık tarihini etkilemiş önemli bir unsurdur. Tarih yolculuğunda yüceltilip tapınılan bir güce dahi erişebilen, dünya mitolojilerinin çoğunda kendisine tanrı ya da tanrıça özelliği atfedilen ateş, elbette insanoğlunun duygu, düşünce ve hayal dünyasında çok önemli bir yer edinmiş; kültür ve sanat hayatının da önemli bir unsuru haline gelmiştir. Kazandığı geniş çağrışımlarla sembolik anlatım için çok ideal bir kavrama dönüşmüş, çeşitli yönleriyle divan şairinin sanatsal anlatımını beslemiş, onun imaj dünyasının, mazmuna bağlı anlatımının önemli bir parçası olmuştur.

Bu çalışmada sebk-i Hindî üslubunun öncü şairi Nâ'îlî ile hikemî üslubun büyük şairi Nâbî'nin ateş ve ateşle ilgili unsurları şiirlerinde nasıl kullandıkları üzerinde durulmuştur. Aynı yüzyılda yaşayan, farklı üsluplarıyla klasik edebiyatın öncü şahsiyetleri arasında yer alan bu iki büyük şairin aynı kavramı şiirlerinde nasıl ele aldıkları, bu kavrama hangi anlamları yükledikleri karşılaştırmalı bir şekilde izah edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada amaçlanan bir başka husus da aynı yüzyılda ortaya çıkıp sonraki yüzyıllarda da klasik edebiyatı derinden etkileyen bu üslupların aynı kavrama yaklaşım biçimlerini ortaya koymak ve bu kavramlara yüklenen ortak ve birbirinden farklı anlamları bu iki büyük şair üzerinden belirlemektir.

Anahtar Kelimeler: Ateş, Nâ'îlî, Nâbî, Sebk-i Hindî, Hikemî Tarz

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, mehmetelaldi@bingol.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5598-8667>

² Uzman Öğretmen, Bingöl Mehmet Akif Ersoy Anadolu Lisesi, arslangiray_1244@hotmail.com, <https://orcid.org/0009-0000-2945-9171>

Article Type : Research Article
Date Received : 16.05.2025
Date Accepted : 08.09.2025

<https://doi.org/10.29029/busbed.1700468>

TWO GREAT POETS WHO PLAYED WITH FIRE: NÂBÎ AND NÂ'ÎLÎ

Mehmet ELALDI¹, Ferhat ARSLANGIRAY²

ABSTRACT

Fire, which burns but also enlightens, destroys but also warms, causes pain but also has a protective quality, is an important element that has influenced human history since its discovery with its many other features. Fire, which has even reached a power that has been glorified and worshipped throughout history and to which a god or goddess has been attributed in most of the world mythologies, has certainly gained a very important place in the emotional, intellectual and imaginary worlds of human beings; it has also become a very important element of cultural and artistic life. It has become an ideal concept for symbolic expression with its wide range of connotations, nourished the artistic expression of the divan poet with its various aspects, and became an important part of her image world and narrative based on thematics.

This study focuses on how Nâ'îlî, the pioneer poet of the sebk-i Hindî style, and Nâbî, the great poet of the hikemî style, used fire and fire-related elements in their poems. It has been attempted to explain comparatively how these two great poets, who lived in the same century and are among the leading figures of classical literature with their different styles, handled the same concept in their poems and what meanings they attributed to this concept. Another aim of the study is to reveal the approaches of these styles, which emerged in the same century and deeply influenced classical literature in the following centuries, to the same concept and to determine the common and different meanings attributed to these concepts through these two great poets.

Keywords: Fire, Nâ'îlî, Nâbî, Sebk-i Hindi, Hikemi Style

¹ Assistant Professor, Bingöl University, Faculty of Arts and Sciences, mehmetelaldi@bingol.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5598-8667>

² Expert Teacher, Bingöl Mehmet Akif Ersoy Anatolian High School, arslangiray_1244@hotmail.com, <https://orcid.org/0009-0000-2945-9171>

1. GİRİŞ

Farsça bir sözcük olan ateş; yanıcı cisimlerin tutuşmasıyla beliren ısı ve ışık, od, nâr (Türkçe Sözlük, 2005, s.141) olarak ifade edilmektedir. Kelimenin Türkçe karşılığı “od”dur. İlk insanlar; muhtemelen doğal yolla oluşan yangınlar, yanardağlardan fışkıran lavlar veya taşların çarpması sonucu oluşan kıvılcımlar neticesinde ateşle tanışmışlardır. Bu tanışmayla beraber ateşin ısıtma özelliğini ve yakıcılığını keşfeden insanoğlu, ona insanüstü bir mahiyet, bir kutsiyet atfetmiştir. Klasik Yunan mitolojisine göre Prometheus, ateşi kullanarak insanların daha rahat bir yaşantılarının olacağını, etkili silahlarla kendilerini vahşi hayvanlara karşı koruyacaklarını ve toprağı işlemek için gerekli aletleri yapacaklarını düşünerek onu Zeus’tan çalıp insanlara vermişti (Can, 1994, s.11). Türklerde ise yarı insan, yarı tanrı şeklinde olan bir Türk atasının ateşi bulup diğer Türklere öğrettiğinden (Ögel, 2010, s.54) veya Tanrı Ülgen’in gökten gönderdiği taşlardan çıkan kıvılcım neticesinde otların ateş almasıyla insanların ateşi öğrendiğinden (Uraz, 1994, s.165) bahsedilir. Hint mitolojisinde Agni, İran mitolojisinde Atar (Yıldırım, 2008, s.94), Azteklerde Xiuhtecuhtli (M.A.E.F.M., 2000, s.740)¹, Hititlerde Pahhur (Hançerlioğlu, 2000, s.391) ateş tanrılarıdır ve bunlar gibi daha birçok ateş tanrısı diğer mitolojilerde de vardır. Tüm bu mitolojik anlatılar göstermektedir ki eski milletlerin çoğu, ateşle tanrılar arasında bir bağ kurmuş ve ateşin tanrısal bir varlık olduğuna inanmıştır. Bununla beraber güneş ve ateş arasındaki benzerlikten dolayı güneşe tapınlar da ateşi kutsallaştırmış ve ateşin kıvılcımı, közü, dumanı, rengi, yanarken çıkardığı ses türlü efsanevi anlatımlara yol açmış, büyücülük ve falıcılıkta kullanılmıştır (Arı, 2001, s.258).

Mitolojik ajandada bu denli yüce bir saltanata sahip olan ateş, kültür ve sanat hayatının önemli bir hayal ve imaj unsurudur. Hayal ve imajla beslenen divan şiirine ateşin estetik bir malzeme olmaması da elbette düşünülemez. Ayetler, hadisler ve tasavvuf divan şiirinin temel kaynaklarıdır. Divan şiirinin ortaya koyduğu hayalleri ve imajları daha iyi anlayabilmek için sözü edilen bu dinî ve tasavvufi kaynaklara göz atmak gerekir. Kur’an-ı Kerim’de ateşten ısı ve ışık kaynağı, hararet ateşi, harp ateşi ve cehennem ateşi olarak bahsedilir. Hadislerde genellikle cehennem, bazen de azap ateşi anlamlarındadır (Tanyu, 1991, s.55). Tasavvufî ıstılahta ise aşk ve sevgi harareti, muhabbet alevi olarak anlamlandırılmıştır (Uludağ, 2012, s.50). Şeyh Galip, bu alevde yanan aşkın payına “anâsır-ı erbaa”dan ateşin ta ezelden nasip olduğunu “Mürekkbedir vücûdu tâ ezel yekpâre sûzîştin / Anâsırdan meğer uşşâka olmuştur du-çâr âteş” dizeleriyle söyler. Tasavvufa göre kişinin hamlıktan kurtulup tam manasıyla insan olması ateşte yanmasıyla mümkündür. Onun maddeden sıyrılacak şey ateştir. Maddî ateş nasıl maddeyi yakarsa manevî ateş de nefsi yakar (Pala, 2019, s.314). Divan şairi, dizelerinde ateşe hem dinî hem de tasavvufî anlamlarıyla yer verse de tasavvufun sağladığı geniş çağrışımlar sayesinde ateş en çok tasavvufî manasıyla divan şiirini renklendirmiştir.

Sevgilinin yanağı ve dudağı rengi dolayısıyla bir ateştir. Yakıcı özelliği buradan gelir. Şarap da renk itibarıyla bir ateş-i seyyaledir (Pala, 1999, s.44). Ateş, kimi zaman lale ile birlikte kullanılır, çünkü âşkın bağı da lalenin bağı gibi sevgilinin yanağından dolayı dağlanmış. Gül de rengi nedeniyle ateşe benzetilir, ona kavuşmayı arzulayan bülbül de âşık olarak tasavvur edilir. Âşık, o güle yaklaştıkça gönlündeki aşk ateşi alevlenir ve çektiği ahlarla dışarı çıkar. Ateşin gazabı, rahmetini geçmiştir. İyi ve kötüyü bünyesinde eşit barındırmış gibi yapar ama hakikatte Ehremen tabiatlıdır. Bu yüzden ateşle oyun olmaz. Âşkın başına gelenler işte bu kurala uymamasındandır (Pala, 2019, s.263). Âşık, çektiği aşk acısından dolayı sevgiliye yakın olmayı arzular fakat bu yakınlık ona zarar verir. Bazen ateş, cehennemdeki nârdır. Ancak onda nur özelliği vardır. Yani ateş yakma özelliğinin yanında aydınlatma özelliğine de sahiptir (Birici, 2016, s.2). Ateş, bazen Hz. İbrahim’in Nemrud tarafından atıldığı yer, bazen de güneştir. Ateşle ilgili en önemli kavramlardan biri de semenderdir. Semender, ateşte yaşadığına inanılan ve salgıladığı bir sıvı nedeniyle ateşte yanmayan efsanevî bir varlık olarak bilinmektedir. Âşık da semender gibi aşk ateşine düşmüştür.

Şairlerin kullandıkları kavramlar, onların iç dünyalarının dışa yansımaları olarak da görülebilir. Divan şiirinde şairler, dünya görüşlerine ve sanat anlayışlarına göre kullandıkları kavramlara farklı anlamlar yüklemişlerdir. Ateş unsuru da divan şairinin mısralarında farklı anlam ve kullanımlarla karşımıza çıkar. Kimileri ateşi aşkın verdiği ızdırıp olarak simgeleştirir, kimileri tasavvufî Allah’a giden yolda gönüllerine düşen ilham, kimileri ise ilahî aşkın gönüllerindeki yansımaları olarak tasavvur eder. Şiirleriyle çalışmamıza konu olan Nâbî ve Nâ’îlî 17. yüzyılda yaşamış, ateş kavramını şiirlerinde sıkça kullanmış şairlerdir. Aynı zamanda ve aynı coğrafyada yaşayan, aynı kültürün ve aynı dinin içinde doğup yetişen bu şahsiyetler, divan edebiyatının üslup sahibi iki büyük şairidir. Farklı üsluplarıyla kendilerinden sonra gelen şairleri etkilemiş öncü kişilerdir. Nâ’îlî sebki-Hindî üslubuyla, Nâbî hikemî tarzıyla divan şiirine açılım kazandırmış; onu tekdüze olmaktan uzaklaştırmışlardır. Divan şiirini derinden etkileyen bu iki büyük şaire aynı kavram üzerinden karşılaştırmalı bir şekilde bakmak sadece şairleri değil üslupları da karşılaştırma imkânı sağlayacaktır. Aynı objeye farklı şairlerce getirilen yorumlarla dönemin felsefesinin ve hayat anlayışının ne kadar yansıtıldığını öğrenmek için, aynı zamanda ortak konu ve içerik tespiti için mukayeseli çalışmaların gerekliliğine işaret eden Ali Fuat Bilkan bu konuda şunları söyler: “Şairin objeyi yorumunda,

¹ M.A.E.F.M. Mission Archeologique et Ethnologique Française au Mexique (Meksika’da Fransız Arkeoloji ve Etnoloji Misyonu) adlı kuruluşun kasaltmasıdır. M.A.E.F.M. araştırmacıları Guy Stresser-Pean (Tez yöneticisi), Anne-Marie Vie, Dominique Michelet, Jacques Galinier’dir.

dönemin felsefesi ve hayat anlayışıyla bir paralellik aramak gerekir. Esasen, ‘devrin ruhu’ diye adlandıracağımız ortak konu ve içerik tespiti için Türk edebiyatını mukayeseli incelemekle beraber aynı yüzyıldaki Batı şiiriyle de mukayeseli bir çalışma yapmak zorunludur.” (2012, s.82) Çalışmamızla bu görüşün bir kısmı yerine getirilmeye çalışılmış, aynı obje üzerinden iki büyük şair ve mensubu oldukları sanat anlayışları mukayese edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca ateş unsuruyla ilgili edebiyatımızda yapılan bazı çalışmalar mevcut olmakla birlikte bu unsuru geçtiği her mısra da anlamlandırmak ve tablolastırmak yoluyla karşılaştırmalı şekilde ele alan bir çalışmanın olmaması da bizim için bir başka gayret vesilesidir.

2. ŞAİRLER VE ÜSLUPLARI HAKKINDA KISA BİLGİLER

2.1. Sebki Hindî Üslûbu ve Nâ'îlî

Sebk-i Hindî, Hint tarzı veya Hint üslûbu anlamına gelir. Hindistan ve Hindistan dışında gelişen, çoğunluğu Hindistan’a göçen İranlı şairlerin oluşturduğu, Hint şiir ve felsefesinin etkisinde kalarak gelişen bir söyleyiş biçimidir. Hindistan, İran, Afganistan, Azerbaycan, Tacikistan ve Osmanlı Devleti gibi ülkelerin edebiyatı üzerinde birkaç asır etkili olmuştur. Örfî-i Şîrâzî, Feyzî-i Hindî, Tâlib-i Âmulî, Sâ'ib-i Tebrizî, Bîdil-i Dehlevî ve Şevket-i Buhârî gibi önde gelen temsilcileri olan bu akım XVII. yüzyıldan itibaren Türk edebiyatında büyük rağbet görmüş; XVIII. asrın sonlarına dek Türk şairleri üzerinde etkili olmuştur. Nâ'îlî, Neşâtî, İsmetî, Şehrî, Fehîm-i Kadîm, Arpaeminizâde Sâmî, Nedîm ve Şeyh Galip klasik Türk edebiyatının belli başlı temsilcileridir. Nef'î, Nâbî ve Nedîm’de de bu üslûbun bazı özellikleri görülmektedir. Sebki Hindî üslûbuyla şiir yazan şairlerin divanlarına bakıldığında gazele dengeli bir oranda yer verdikleri; kıt’a ve nazmı azalttıkları; müstezat, musammat ve rubâileri arttırdıkları; ahenk, imaj yoğunluğu ve konu bütünlüğü sağlamak için redifî diğer şairlere göre daha fazla kullandıkları; redifle sağlanan konu bütünlüğünü pekiştirmek ve matlada söylenen ana fikri tekrar vurgulamak için redd-i matlaya daha fazla başvurdukları görülür (Babacan, 2012, s.173-215). Bununla birlikte ana hatlarıyla bu üslupta mananın derin, geniş ve girift olması, hayal gücü, fazla sözden kaçınarak yeni mazmunlar ortaya koyma çabası, mübalağalı bir anlatım ve tezat sanatıyla tasavvufî muhtevaya dayalı paradoksal imajlar oluşturma gayreti, ruhî çırpınılar ve ızdırap gibi özellikler göze çarpar. Ayrıca sebki Hindî şairleri şiirlerinde sosyal hayat ve toplumsal yaşama çokça yer vermişlerdir. Fakat onlar, gördüklerini olduğu gibi değil kendi zihinlerindeki algılanış biçimiyle sunmuşlardır. Yine soyut kavramlar somutlaştırılarak verilmiş, duyular arası aktarmalar ve anlaşılmaz istiarelerle mana iyice girift hale getirilmiştir.²

Nâ'îlî (Nâ'îlî-i Kadîm), 1608-1611 yılları arasında İstanbul’da doğmuştur. Asıl adı Mustafa olan Nâ'îlî’nin şiirlerine bakıldığında iyi bir eğitim aldığı, Arapça ve Farsçayı iyi bildiği anlaşılmaktadır. Kâtiplikle memuriyet hayatına başlayan Nâ'îlî, beklediği himayeyi devrinin ileri gelenlerinden görmemiş, kendisinin tabiriyle ömrünü “fakr u zarûret” içerisinde geçirmiştir. Son zamanlarında İstanbul’dan uzaklaştırılan şair, 1665’te sürgünden kurtulup İstanbul’a dönebilmiş, çok geçmeden 1666’da vefat etmiştir. Kaynaklar, Nâ'îlî’nin zayıf ve hastalıklı bir bünyeye sahip olduğunu söyler. Çektiği acılar ruhu üzerinde derin izler bırakmıştır. Bu nedenle onun şiirlerinde ızdırap ve karamsarlık hâkimdir. Tüm gazellerinde tasavvufî aşk konusu işlenmiştir. Hayal gücü kuvvetli olan şair, şiirlerinde anlamı ön plana çıkarmış; az sözle çok şey anlatmayı başarmıştır. Ayrıca Arapça-Farsça sözcük ve tamlamalarla yüklü bir dil kullanması, tasavvuftan yararlanması, soyut ve somut kavramları birlikte vermesi, birbirine zıt ifadeleri (zekât-ı mey vb.) kullanması, yaşadığı sıkıntıları şiirlerinde dile getirmesi onun sebki Hindî üslubunun önemli temsilcisi olarak görülmesini sağlamıştır. Şiirlerinde bu kadar ağır ve süslü bir dil kullanmasına rağmen şarkî türündeki eserlerinde daha sade bir dil kullanmıştır.³

2.2. Hikemî Tarz ve Nâbî

Hikmet; felsefe, bilim, bilgelik, sağduyu, atasözü, özdeyiş, gizli düşünce, bilinmeyen neden, varlıkların ve olayların meydana gelmesinde Allah’ın insanlarca bilinmeyen gizli amacı anlamlarına gelen Arapça bir kelimedir. *Hakîmâne tarz*, *didaktik üslup* ya da yaygın adıyla *hikemî tarz*, amacı düşündürmek ve öğüt vermek olan düşünceye dayalı şiir tarzıdır. Bu tarz, XVII. yüzyıl İran edebiyatında Sâib-i Tebrizî ve Şevket-i Buhârî tarafından temsil edilmektedir. Nâbî de çağdaşı Sâib’in bu üslubunu şiirine taşıyarak *eşya, durum ve olaylara getirdiği orijinal “görme biçimiyle”* (Bilkan, 2012, s.78) Türk şiirine yeni bir yön vermiştir. Elbette Nâbî’den önce Yusuf Has Hacib’de, Mevlana’da, Yunus Emre’de, Âşık Paşa’da ve bazı divan şairlerinde hatta Göktürk Kitabeleri’nde dahi bu tarza veya bu tarzın farklı biçimlerine rastlamak mümkündür. Fakat Nâbî’den önceki divan şairleri arasında özellikle gazel nazım şekliyle ve Nâbî’nin dile getirdiği yoğunlukta bu tarzda şiir yazan şair yok denecek kadar azdır. Nâbî, bu tarzı daha *sistemli ve disiplinli* (Demirel, 2009, s.294) hale getirerek bir ekol oluşturmuştur. Hikemî

² Sebki Hindî üslûbu hakkında verilen bu bilgiler aşağıdaki eserlerden istifade edilerek hazırlanmıştır: Mengi, M. (2021). *Eski türk edebiyatı tarihi*. Akçağ Yayınları.; Şentürk, A. A. ve Kartal, A. (2011). *Eski türk edebiyatı tarihi*. Dergâh Yayınları.; Babacan, İ. (2012). *Klasik türk şiirinin son baharı sebki hindî (hint üslûbu)*. Akçağ Yayınları.; Demirel, Ş. (2009). XVII. yüzyıl klasik türk şiirinin anlam boyutunda meydana gelen üslup hareketleri: klasik üslup-sebki hindî-hikemî tarz-mahallileşme. *Turkish Studies*, Volume 4/2, Winter.

³ Nâ'îlî hakkında verilen bilgiler aşağıdaki çalışmalardan derlenmiştir: İpekten, H. (1990). *Nâ'îlî divânı*. Akçağ Yayınları.; Mengi, M. (2021). *Eski türk edebiyatı tarihi*. Akçağ Yayınları.; Bilkan, A. F. (2006). *Türk edebiyatı tarihi, cilt: 2*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.; Şentürk, A. A. ve Kartal, A. (2011). *Eski türk edebiyatı tarihi*. Dergâh Yayınları.

tarzın bu dönemde önem kazanmasının bir nedeni de Osmanlının içinde bulunduğu sosyal, siyasi ve ekonomik durumdur. Padişahların sürekli değiştiği, düzenin sağlanamadığı, rüşvetin sıradanlaştığı bir ortamda Nâbî, bu olaylara duyarsız kalmamış, bunların nasıl düzeltilmesi gerektiğini öğütler hâlinde şiirlerinde dile getirmiştir. Varlıklara ve olaylara hikmetle bakıp onların ardındaki yaratılış sırrını ortaya koymaya çalışan bu üslup, sonraki dönemlerde bazı şairler tarafından benimsenip *Nâbî ekolü* olarak devam ettirilmiştir. Şiir vadisinde Sâbit, Seyyid Vehbî, Sâmi, Çelebizâde Âsım, Koca Ragıp Paşa, Haşmet ve Fıtnat Hanım gibi isimler Nâbî'nin izinden giden şairlerdir. Ziya Paşa ve Namık Kemal'in şiirlerindeki hikemî üslûba bakarak Tanzimat Dönemi'nde de bu üslûbun etkisinin devam ettiği söylenebilir.

Hikemî tarzda duygudan ziyade düşünce ve hikmet ön plandadır. Yaşananları anlamlandırmak, insanlara doğru yolu göstermek, bunu yaparken de az sözle çok şey ifade etme amacı vardır. Bu nedenle şiirlerde deyim ve atasözlerine çokça yer verilmiştir. Bu üslubun kullanıldığı şiirlerde telmih, tevriye, kinaye, irsâl-i mesel gibi sanatlardan çokça yararlanılmıştır.⁴

Nâbî, 1642'de Urfa'da doğmuştur. Asıl adı Yûsuf'tur. Çocukluk dönemini ve gençliğinin ilk zamanlarını Urfa'da geçiren Nâbî'nin çok iyi bir eğitim aldığı düşünülmektedir. 1665'te 24 yaşlarında İstanbul'a giden şair, Musahip Mustafa Paşa'ya intisâb eder. IV. Mehmed'in av gezintilerine katılan Nâbî, Lehistan Seferi'nde bulunmuş ve Kamanîçe'nin fethi üzerine Fetihnâme-i Kamanîçe adlı eserini yazmıştır. 1675'te IV. Mehmed'in şehzadelerinin sünnet düğününe katılan şair, türünün önde gelen eserlerinden olan Sûrnâme adlı eserini kaleme almıştır. Bir süre sonra hacca giden şaire padişah, yolda rahat etmesi için ferman çıkarmıştır. Hac seyahatinden sonra Tuhfetü'l-Harameyn adlı eserini yazmıştır. Hâmîsi Musahip Mustafa Paşa'nın ölümünden sonra İstanbul'dan ayrılp Halep'e yerleşen Nâbî, 25-30 yıllık bu Halep yaşantısında şairliğinin en verimli yıllarını geçirmiş, edebî kişiliğini kazanmıştır. Ünlü mesnevileri *Hayriyye* ile *Hayr-âbâd*'ı ve *Dîvân*'ını burada kaleme almıştır. Yaşlılık döneminde tekrar İstanbul'a dönen şair 1712'de ölmüştür.

Nâbî, şiir alanında İran edebiyatında bir yenilik yaparak didaktik (öğretici) şiiri ön plana çıkaran Sâib-i Tebrizî'nin Türk edebiyatındaki temsilcisi olarak bilinir. Duygudan çok düşünceyi, hayallerden çok gerçekleri ön plana çıkaran Nâbî, eserlerinde kâinatı ve varlığı sorgulayan, eşya ve hadiselerle alışılmış dışında farklı bir gözle bakmayı bilen ve görüneni değil, onun arkasındaki asıl sebebi anlamaya çalışan mütefekkir bir şairdir (Bilkan, 2006, s.276). Hikmetli söz söylemedeki ustalığı, dilinin pürüzsüz oluşu, bilgisi ve edebi sanatları kullanmadaki ustalığı ile dikkat çekmiştir. Safâyi Tezkiresi'nde de Nâbî, zamanının melikü's-şuarâsı olarak gösterildikten başka, onun bilgisinden, kusursuz ve güzel söz söylemedeki ustalığından ve devletin ileri gelenlerinin meclislerinde hoş sohbetliği ve nüktedanlığı nedeniyle aranan bir kişi olduğundan söz edilir (Mengi, 1991, s.28-29). Nâbî; şiirlerinde öğüt verici, yol gösterici ifadeler kullanmaya özen göstermiş, lirik ve tasavvufi şiirler de yazmıştır.⁵

3. NÂBÎ VE NÂ'İLÎ'NİN ŞİİRLERİNDE ATEŞ UNSURU

Şairin objeyi yorumunda şüphesiz onun hayata bakış açısının, felsefesinin ve edebî görüşünün izleri vardır. Klasik şiire getirdikleri yeniliklerle yaşadıkları yüzyılın öncü şairleri konumunda olan Nâ'îlî ile Nâbî'ye aynı obje üzerinden bakmak, onların şahsî sanat anlayışlarındaki farkı ortaya koyduğu gibi felsefeleri ve edebî anlayışları arasındaki farkı da bize gösterecektir. Aşağıda iki şairin ateş unsurunu hangi manada kullandıklarını gösteren tablolar verilmiştir. Bu ve buna benzer çalışmaların yapılmasını kolaylaştıran, onlara bir altyapı oluşturan Tebdiz (Türk Edebiyatı Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük) projesinin bu çalışmayı ortaya çıkarmadaki katkısı inkâr edilemez. Nitekim bu proje bağlamında hazırlanan Nâbî ve Nâ'îlî divanlarının bağlamlı dizin ve işlevsel sözlükleri⁶ çalışmanın üzerine bina edildiği temel eserlerdir. Ateş kelimesine mana verilirken bu eserlerde verilen anlamlar göz önünde bulundurulmuş, bununla beraber değerlendirmelerin dayanak noktasının iyi anlaşılması için, tabloda "Açıklama" sütununda görüldüğü gibi, kelimenin bağlam içerisinde nasıl ve hangi amaçla kullanıldığı da verilmiştir. Tablolarda kelimenin soyut-somut anlamı ile olumlu-olumsuz anlamı gösterilmiş, diğer kullanım

⁴ *Hikemî tarz ile ilgili ayrıntılı bilgi için* "Bilkan, A. F. (2012). *Şair nâbî*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.; Mermer, A., Deniz, S., Bayram, Y., Keskin, N. K., Alıcı, L. & Eflatun, M. (2020). *Eski türk edebiyatına giriş*. Akçağ Yayınları.; Mengi, M. (1991). *Divan şiirinde hikemî tarzın büyük temsilcisi nâbî*. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.; Demirel, Ş. (2009). XVII. yüzyıl klasik türk şiirinin anlam boyutunda meydana gelen üslup hareketleri: klasik üslup-sebk-i hindî-hikemî tarz-mahallileşme. *Turkish Studies*, Volume 4/2, Winter.; Mengi, M. (2021). *Eski türk edebiyatı tarihi*. Akçağ Yayınları.; Şentürk, A. A. ve Kartal, A. (2011). *Eski türk edebiyatı tarihi*. Dergâh Yayınları." künyeli kaynaklara bakılabilir.

⁵ *Nâbî ile ilgili ayrıntılı bilgi için* "Bilkan, A. F. (1998). *Nâbî-hikmet-şair-tarih*. Akçağ Yayınları.; Bilkan, A. F. (2014). *Nâbî-hayatı-sanatı-eserleri-bazı şiirlerinin açıklamaları*. Akçağ Yayınları.; Mengi, M. (1991). *Divan şiirinde hikemî tarzın büyük temsilcisi nâbî*. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.; Mengi, M. (2021). *Eski türk edebiyatı tarihi*. Akçağ Yayınları.; Şentürk, A. A. ve Kartal, A. (2011). *Eski türk edebiyatı tarihi*. Dergâh Yayınları." adlı çalışmalara bakılabilir.

⁶ 1. Şenödeyici, Ö. (2011). *Naili divanı sözlüğü [bağlamlı dizin ve işlevsel sözlük]*, (Doktora tezi). Gazi Üniversitesi.
2. Yiğit, A. S. (2018). *Nâbî divanı sözlüğü [bağlamlı dizin ve işlevsel sözlük]*, (Doktora tezi), Gazi Üniversitesi.

farklılıkları bir tablonun sınırlarını aşacağından dolayı tablonun devamında yapılan değerlendirmelerde gösterilmiştir.

Tablo 1.

Nâbî ivanî'nda ateş unsurunun kullanımı⁷

NO	MISRA NO	BEYİT	AÇIKLAMA	SOYUT	SOMUT	OLUMLU	OLUMSUZ
1	K1/22	Çenâr-ı raḡbdan tedric ile tahşil idüp âteş Nihâd-ı güreden tedbîr ile terkib ider halvâ	Ateşin çınardan ders alıp helva yapmayı öğrenmesi	X		X	
2	K1/73	Birün olmazsa âteş haclegâh-ı seng ü âhend Olur efsürde-i ta'tîl ni' met-hâne-i 'uzmâ	Ateşin üretimin temel unsurlarından biri olması		X	X	
3	T2/6	Yâ 'anberdür dökilmiş âteş üzre düdü maḥv olmuş Yâ isbât-ı hünerle nakş ber-âb eylemiş üstâd	Sevgilinin yanağının rengi olması	X		X	
4	M7/6	Ye'se ümmîd hem yakîne gümân Âteşe âb u vuşlata hicrân	Aşğın yüreğindeki ateşin suyla sönməsi	X		X	
5	M7/91	Tîğî âteş 'adûsıdur ḥâşâk Eyler anuñla rûy-ı arzı pâk	Memduhun kılıcının ateş olması		X	X	
6	M7/163	Kanda bir gülşen olsa aña hezâr Kanda bir âteş olsa aña şerâr	Ateşin ortaya çıkmasına kıvılcımın sebep olması		X		X
7	Kıt'a8/2	Başında âteşi eksik degül olur pâmâl Menâre gibi olan kec-derün u râstnümâ	İçi eğri olanın başından ateşin (belanın) eksik olmaması	X			X
8	K9/49	Hâk-ı dergâhını 'anber diyü ta'bir ideli Şerm ile micmer-i kalbümde yanar ateşler	Ateşin acı vermesi	X			X
9	Kıt'a19/1	Maḥv olup kevnden rûsüm-ı 'azâb Saçdı tîğ-i gûzât âteşe âb	İzdirap	X			X
10	Matla19/1	İtâ'atinden o bî-devletân ki ser-keş olur İki cihânda daḥı ḥânümân âteş olur	Başkaldıranların evinin, barkının ateş olması		X		X
11	G30/5	Ümmîd-i nevâl aşldan it fer'den itme Âteş var iken eyleme ḥâkistere minnet	Ateş varken küle minnet edilmemesi		X	X	
12	G38/3	Teber hîzümnden alur intikâmın âteşün ammâ Sen âhen-dillük itme sebkât itmîş mâ-cerâdan geç	Aşk ateşi	X		X	
13	G45/5	Âteşvâre benzer gibi zir-i kademinde Bir yirde karar itdüğü yokdur kâdem-i çerḥ	Feleğin ayağının altında ateş varmış gibi hareket etmesi		X		X
14	G81/6	Âhı âteş getürür dîdesi şü bağı kebâb Dil-i ḡam-didenün âyâ yine mihmânı mı var	Sevgilinin bakışlarının aşğın gönlünü yakması	X			X
15	G89/5	Bu süz-ı 'aşka merdümek-i dîdedür sebeb Her âteş ibtidâda şererden zuhûr ider	Ateşin ortaya çıkmasının kıvılcımla başlaması		X		X
16	G102/1	Nâme yazsam yâre destümde kalem nâ-büd olur Harf âteş nâme ḥâkister mürekkeb düd olur	Harfin ateş olması		X		X
17	G121/4	Kibâre sū-ı kaşdün olduğın bâr-âver-i âteş Kılâ' üzre lisân-ı topile bürc u beden söyler	Ateşin yok edici, öldürücü olması		X		X
18	G147/7	Sen âteşe vaz' eyledüğün 'anber-i hoş-bü Gayrınün ider bîni-i ümmîdini ta'tîr	Anberin kokusunun yayılmasını sağlaması		X	X	
19	G148/2	Bulunsa tâzece ta'bir-i nerm-sâze sezâ Lisân-ı köhnede âteş şitâ bozundısıdur	Ateşin kış bozuntusu olarak görülmesi		X		X
20	G154/1	Şikâyetüm sitem-i şuh-ı serkeşümdendür Zuhûr-ı düd-ı derünüm hep âteşümdendür	Aşk ateşi	X			X
21	G155/5	Âsar-ı kahr bürka'-ı ruhsâr-ı luṭṭdur Âteşdür iltiyâm-resân-ı refû-yı zer	Ateşin altının şekil almasını sağlaması		X	X	
22	G208/1	Ḥammâm ki âyine-i sîmînbedenândur 'Uşşâk-şıfat âteşi kalbinde nihândur	Aşk ateşi	X			X
23	G280/2	Bizüm ta'aşşukumuz hâlin itdi şöhet-yâb Sipende mâye-i bâl ü per oldı âteşümüz	Aşk ateşinin tütsünün gücü olması	X		X	
24	G304/1	Şeb-rev ki ḥvâbı ḡalib ola pister istemez Âteş ki şubḥa kalmaya ḥâkister istemez	Ateşin küle dönmek istememesi		X	X	
25	G311/3	'Aceb ne kâre sürer bâḡbân nihâlümüzi Ne âteşe yararuz ne sezâ-yı gülşeniüz	Bedenin ateşte olması		X		X
26	G323/4	'Aks -i ruhsârını âyinede görsün o meḥûñ Kim ki dir âteşi âb içre nümâyân buluruz	Sevgilinin yanağının rengi olması	X		X	
27	G389/8	Hiç düdmân-ı meykededen ḡayrı Nâbiyâ Bezmi-i cihânda var mı bir âteş ki düdi yok	Şarabın ateş olarak düşünülmesi	X			X
28	G434/1	Âteşüm bâlâ-rev itdi âl-i destârûñ senüñ Böyle âl itmek midür dil-dâdeñe kârûñ senüñ	Gönül ateşi	X		X	
29	G558/7	Biri âb ü biri âteşle her nâ-pâki pâk eyler	Ateşin temizleme özelliğinin olması		X	X	

⁷ Tablolarda kaside K, gazel G, mesnevi M, tarih T, şarkı Ş olarak kısaltılmıştır. Kısaltmaya bitişik olarak verilen rakam nazım şeklinin sırasını, sonrasındaki rakam ise beyit sırasını göstermektedir. Eğer incelemeye esas olan kavram hem birinci mısra hem de ikinci mısra geçiyorsa beyiti gösteren rakamdan sonra (-) işareti konarak mısra numarası gösterilmiştir. (G753/2-1: 753. gazelin 2. beytinin 1. mısrası)

NO	MISRA NO	BEYİT	AÇIKLAMA	SOYUT	SOMUT	OLUMLU	OLumsuz
		Tahâret virmede ednâ degül germ-âbeden gülhan					
30	G618/1	Hirâs-ı âh-ı serdüm zülfin ayırmaz izârından O sermâ-dîde gitmez muttasıl âteş kenârından	Sevgilinin yanaklarının renk yönüyle ateşe benzetilmesi		X	X	
31	G632/3	Sûz-ı dil nerm eylemez oldu dil-i senginin Aldı çeşmi sihr idüp şan âteşün hâsiyyetin	Gözün sihirle ateşin yakma özelliğini yok etmesi		X		X
32	G643/4	Yine insânün olur himmetine peyveste Âteşün şorsañ eger aşlını gülhan gülhan	İnsanların yardımına erişmesi		X	X	
33	G727/6	İmâme ağzın oper âteşine lüle yanar Bu kârgâh-ı cezâda gâribdür lüle	Gönül ateşinin nargileyi tutuşturması		X		X
34	G727/9	Sipihir meclis-i rindâna bürc-i nâridür Anuñcün âteş ile hem-naşîbdür lüle	Ateş ve lülenin hem-nasip olması		X		X
35	G746/2	Zencîrlerle zabtı muhâl iken âteşün Zabı itdi şem'-i bezm anı târ-ı fetîl ile	Kontrol edilmesinin çok güç olması		X		X
36	G750/4	Görüp bu şuret-i hâkisterîde bilmezsin Ne âteş olduğunu ben de kendü çağumda	İçine düşülen zor durum, yaşanan zamandan şikayet	X			X
37	G753/2-1	İder âteş tereşşuh dîdelerden âb şeklinde O şüh-ı âteşin-ruhsârûñ âb u tabî şevkinden	Ateşin gözlerden gözyaşı şeklinde dışarı çıkması	X			X
38	G753/2-2	İder âteş tereşşuh dîdelerden âb şeklinde O şüh-ı âteşin-ruhsârûñ âb u tabî şevkinden	Sevgilinin yanaklarının renk yönüyle ateşe benzetilmesi		X		X
39	G289/1	Zîr ü bâlâdan alur feyzi dil-i rüşenümüz Zür ile âbdan âteş çıkarur revğanumuz	Sudan ateşin çıkması	X		X	
40	G289/4	Şaymaz âhenger-i bâzâr-ı hüner cevherdâr Çıkmasa âbdan âteş saçarak âhenümüz	Demirin sudan ateş saçarak çıkması		X	X	
41	G598/6	Pür itdün güş-ı câmî kulkul-ı şîşeñle meclisde Cihâna şaldun âteş bilmem ey şahbâ ne söylersin	Cihana ateş düşürmek	X			X
42	K29/4	Hep sentün reşha-i feyyâza-i ihsânundan Hişşe-yâb âteş ü âb u gül ü hâr bed ü nîk	Su ile zıtlık oluşturmaları		X		X
43	G848/2	Kalmışuz âteş u âbun arasında hayrân Kalbümüz rüşen iken revğan-ı kindîl gibi	Su ile zıtlık oluşturmaları		X		X
44	T14/5	Dilinde âteş u âhî sipihre peyveste Bu hânedâna meğer oldu düdmân şeydâ	Gönül ateşi	X			X
45	G780/4	Sanmañ şafağ tutuşdı ser-i dâmen-i felek Bezm-i belânun âteş ururken kebâbına	Bela meclisinin yanmışlarına ateşin vurması	X			X
46	K2/72	Yazsalar ravzasının nâmını âteşdâna Zîr-i âteşde olur bir çemen-i sebz remâd	Ateşin altındaki külün yeşil bahçeye dönmesi		X		X
47	M9/53	Lîk bir âteş-dem ü 'İsâ-nazar Güşesinün birini itmiş makarr	Nefesinin ateşe benzemesi	X		X	
48	G873/2-1	Uralum âteşe kalâ-yı gâm-ı devrânı Yine nüş eyleyelüm bâde-i âteşgümü	Feleğin kederinin ateşe verilmesi	X		X	
49	G873/2-2	Uralum âteşe kalâ-yı gâm-ı devrânı Yine nüş eyleyelüm bâde-i âteşgümü	Şarabın ateş renginde olması		X	X	
50	K21/3	Luţf-ı zımnında sitem tertîbinün hem-rengidür Âteşe yakmak duhânı şırmalı hemyân ile	Tütünün ateşe atılması		X		X
51	G601/5	'Üd-i derünü âteş-i âh ile it buhur Vaşluñ garağ güşâd ise genc-i mutalsamın	Ah ateşi	X			X
52	G615/5	Ruhsâr-ı yârî hâl-i hıramında seyr idüp Balâya çekdi âteş-i âhum zebânesin	Ah ateşi	X			X
53	G788/5	O âfetün yine Nâbî derünü germ olmaz Cihânî âteş-i âhumla gülhan itsem de	Ah ateşi	X			X
54	G48/4	N'ola mahfûz olursa âteş-i 'âlemden eşhâbı Cihâd-ı ekber-i nefse siperdür halka-i tevîd	Dünya ateşinden korunmaya çalışmak	X			X
55	G518/5	Âteş-i 'aşk ile ser-geşteligüm şanma tehî Dûd-ı sevdâ ile micmer gibi pürdür külehüm	Aşk ateşi	X			X
56	G161/3	Seyr eyle güzâriş nic' colur âteş-i 'aşka Bir dilber-i nâzişger-i sîmîn-tenî göster	Aşk ateşi	X			X
57	T69/4	Ruḥ-ı hücumına ol âteş-i cihânsüzün Tâb-ı tîğ ile darb itdiler tabançâ-i red	Cihanı yakan ateş	X			X
58	G572/3	Siper olmağdan özge âteş-i dil-sûzı kandîle Nedür sūdî bilinse revğan âb üzre tefevvukdan	Gönül ateşi	X			X
59	G302/5	Biz âteş-i hacâlet ü âb-ı sirişk ile Nâbî nizâm-dâde-i üslûb-i tevbeüz	Utangaçlığın verdiği hararet	X			X
60	K13/3	Giydi feyyâze-i elţâf-ı Hudâvendi ile Âteş-i harb ü vegâ pîreñen-i Berd ü Selâm	Harp ateşi	X			X
61	G117/6	İblisün âteş-i hasede cânfeşânlığın Lezzet-çeş-i mezellet-i eşbâh olan bilür	İblisın kıskançlık ateşi	X			X
62	G532/3	Rind-i dil-suhteye âb-ı revândur amma Âteş-i hürmen-i erbâb-ı riyâdur suhanum	Riyakâr insanların harmanını kül etmesi	X		X	

NO	MISRA NO	BEYİT	AÇIKLAMA	SOYUT	SOMUT	OLUMLU	OLumsuz
63	G298/5	Nâbiyâ meclis-i ahbâbda şî'r-i ter ile Âteş-i hürmen-i hüssâd ki dirler o bizüz	Kıskançların harmanını kül etmesi	X		X	
64	K24/34	Âteş-i kahrî zühûr eylese ammâ ki olur Seng-i hârâda nümâyân eser-i pâ-yı hevâ	Kahr, öfke ateşi	X		X	
65	G17/4	Ağuşı yakdı âteş-i nâz ile rîşûmî Resm oldı süz-i küşe-i cârüb şebbe-şeb	Naz ateşi	X			X
66	G537/5	E's-selâm ey ceddün olmağla Halîle itdi Hakk Âteş-i Nemrudî bir gülzâr-ı hürrem e's-selâm	Nemrut'un Hz. İbrahim'i ateşe atması		X		X
67	T141/5	Bu tûfengün küşesi itdükçe 'arz-ı iftihâr Ehl-i düzağ âteş-i reşk ile olun şermgîn	Kıskançlık ateşi	X			X
68	G144/1	Süzişüm âteş-i ruhsâre-i cânândan şor Dil-perâkendeligüm zülf-i perîşândan şor	Sevgilinin yanağının rengi olması	X			X
69	G584/1	Olmuş esîr-i 'aşk o perî nev-cüvân iken Yanmış fırâka âteş-i şad hân mân iken	Sevgilinin aşkıyla âşıkların acılar çekmesi (aşk ateşi)	X			X
70	G626/1-1	Süz-ı gamla içmeğe dil âteş-i seyyâleden Âteşin sağar gerekdür şu 'le-i cevvaleden	Gam ateşi / acı ateşi	X			X
71	G626/1-2	Süz-ı gamla içmeğe dil âteş-i seyyâleden Âteşin sağar gerekdür şu 'le-i cevvaleden	Rengi nedeniyle şarap olarak görülmesi	X		X	
72	G198/2	Var taravet o kadar 'ârız-ı cânânede kim Âteş-i sine-i endîşeyi nemnâk eyler	Düşünce ateşinin nemlenmesi	X		X	
73	K10/7	Giyindi tâze nihâlân libâs-ı 'idâne Şarındı başına her gonce âteşin destâr	Sarığın rengi olması		X	X	
74	T82/32	Kimisi dir bu âteşin minkal Def-i sermâ-yı şubha itdi vefâ	Ateşli mangalın sabahın soğuşunu def etmesi		X	X	
75	G482/4	Münkir-i 'aşka ider mu 'ciz-i hüsnin izhâr Âteşin câme miyânında gül-i rüy-ı Halîl	H. İbrahim'in beline kadar ateş içinde olması		X		X
76	G530/2	Sinedârum nigâh-ı cânâna Âteşin tîre âteşin sîperüm	Ateşli ok / ateşli kalkan (Aşığın göğsünün ateşli kalkan olması)	X			X
77	G877/2	İder mi idi gönül her çerâga kendüyi süzân Miyân-ı bezmde bir âteşin 'izârum olaydı	Sevgilinin yanağının rengi olması	X		X	
78	T144/12	İtdi serhâdde hücum üç kerre yüz bin hük ile Âteşin âlât ile mânend-i âsar-ı 'azâb	Ateşli aletlerle saldırması		X	X	
79	G581/3	'Uluv isterseñ ol fevvâre-i âb âteşin olma Fışek nâ-bûd olur şiddetle bälâya şu 'ümdan	Ateşin yükseklere çıkması		X		X
80	G582/2	Bâküm ne benüm düzağhuñ âteşkedesinden Almazlar ise lüce-i çeşm-i teri benden	Cehennem ateşi		X		X
81	Kıt'al/15	İkbâlüne bed-hâh olanuñ berk-i vücûdın Âteşkede-i gamda remâd eylesün Allâh	Gam ateşi	X		X	
82	K2/153	Re 'fetûñ kim çekem âteşler elinden bî-dâd Çün Fe-terda didi Hakk saña nice razı olur	Cehennem ateşi	X			X
83	G337/1	Reşk-i ruh-ı âlünle gül âteşlere düşmüş Mey hasret-i la 'lünle keş-â-keşlere düşmüş	Gülün kıskançlıktan ateşe düşmesi	X			X
84	G560/1	O şuhûñ tâbiş-i ruhsârî âteşnâkliklerden 'Iyândur 'âşıkânında giribânçâkliklerden	Sevgilinin yanağının rengi olması		X		X
85	G228/3	Hanûmân-ı takâti vîrân iderken rüy-ı dil Bülbül-i nâcîze gül bîhûde âteşnâk olur	Gülün bülbüle öfkelenmesi	X			X
86	G682/5	Râh-ı güşından şalar süziş derûn-ı 'âşka Şî'ri Nâbî böyle âteş-pâre söyler söylese	Şiirini ateş parçasına benzetmesi		X		X
87	G108/2	Ne zarar hârdan âteş-revişân-ı 'âşka Dime râh-ı Hareme hâr-ı muğaylân yoludur	Aşkın ateşli yollarının olması	X			X
88	G536/5	Şem 'veş âteş-zebânâm Nâbiyâ ammâ benî Mahrem-i râz eylemezdi kimse hâmuş olmasam	Sözlerinin ateş gibi yakıcı olması	X			X
89	G97/5	Ey engüşt-i siyeh itme benümle da 'vî-i himmet Çerâğ-ı himmetüm nûrum benüm nârumdan efzûndur	Nurunun ateşinden çok olması	X			X
90	G204/4	Olur mı 'ârif-i düzeğ-pesendûñ nârdan bâki Meğer kim kadr-i nâ-fehmân düzeğden mu 'azzebdür	Cehennem ateşi		X		X
91	G257/4	Nâra hâcet komaz ol mertebe ta 'zîb olmaz İltifât itmedüğü bendesine mâlikinûñ	Ateşe ihtiyacın olmaması		X		X
92	G367/19	İtmez tenezzül ehl-i nefes nâr pütaye 'Ankâdur ehli yohsa degül kimiyâ gâlağ	Ateş kabına ihtiyaç duyulması		X		X
93	G497/4	Sûy-ı humdan kopan nârun kes ey zühd arasın yohsa Harâb olur misâl-i kalb-i rindân hân-mân-ı gam	Rengi nedeniyle şarap olarak görülmesi	X			X
94	G760/1	İtdi nigâhî şûr 'Alî Zü'l-fekâr ile Virdi dü-çeşme nâr 'Alî Zü'l-fekâr ile	H. Ali'nin kılıcının gözlere verdiği acı	X		X	
95	K2/69	Zâ'ir-i kabre ne söz nâr kaçâr nûrından Şalavâtıyla kimûñ eyleseler rûhını şâd	Kalplere nurun saçılması	X		X	
96	K2/128	Dâmen-âlûde-i 'îşyân o habîsü 'n-nefsem	Nefis, arzu ve istek ateşi	X			X

NO	MISRA NO	BEYİT	AÇIKLAMA	SOYUT	SOMUT	OLUMLU	OLUMSUZ
		Ki hevâdan geçemem nârdan olsam da remâd					
97	K11/3	Görüp firâkun ile nâr-ı gâmda süzişümi Baña terahhüm idüp hün-ı eşk dökdi kebâb	Gam ateşi	X			X
98	T139/5	Râh-ı güşından irer kalbine nâr-ı gayret Hırmen-i düşmene der- dem ider ilkâ-yı kabes	Gayret ateşi	X		X	
99	M1/59	Anda ta'zîm içün yanan 'anber Micmer-i mâhî nâr-ı reşke yakar	Kıskançlık ateşi	X			X
100	G757/8	Bâd-ı bürüt iderdi füşürde bedenleri Nâr-ı tama' mü' eddi-i germiyyet olmasa	Açgözlülük ateşi	X			X
101	K13/31	Söyünüp nâr-ı vegâ döndi tüfek şakbesine Haymezâr içre tüfek hîme yıkılmış hammâm	Savaş ateşi	X			X

Tablo 2.*Nâ'îlî Divanı'nda Ateş Unsurunun Kullanımı*

NO	BEYİT NO	BEYİT	AÇIKLAMA	SOYUT	SOMUT	OLUMLU	OLUMSUZ
1	K7/40	Bu fitne âteşin ikâd eden la'inün ola Edüp azâbını Kahrâr lahzâ lahzâ medid	Fitne ateşi	X			X
2	K10/23	Husrev-nijâd-ı adl ki Efrâsiyâb-ı zulm Mahv ola âteş-i gazâbından dühân gibi	Memduhun gazabının ateş gibi yakıcı olması	X		X	
3	K12/48	Çemen-i hâtıra esdikçe nesîm-i lutfun Dil-i vâ-sühtenün âteşin eyler iş'âl	Sevgilinin lütfuyla gönüldeki aşk ateşinin harlanması, ızdırabının artması	X			X
4	K15/5	Sen âteş-i mahz eyledüğün âh duhânı Ol zulf-i siyeh 'anber-i sârâ mı degıldür	Aşğın ah dumanının saf ateş gibi yakıcı olması, ızdırap vermesi		X		X
5	K15/10	Sen âteş o gül-bağçe-i hüsne hasubend Kem-ruhsat-ı âh olduğun evlâ mı degıldür	Aşk ızdırabı	X			X
6	K18/28	Temûz âteş-i kahr-ı gâzab-fürûzunda 'Adûya nâ'ire-i satvetün şihâb olmuş	Memdûhun gazabının ateş gibi olması	X		X	
7	K26/6	Sitem lutf-ı kelâmıyla misâl-i âb u âteşdür Kerem nutk-ı revân-bahşiyle güya şîr ü şekerdür	"Su" ve "ateş" tezadiyla memdûhun sözünün yerine ve muhababına göre su ve ateş gibi olması		X	X	
8	M2/I/5	Mahrûr-ı ciğer-sühte bir sine mi vardur Kim almaya dâm âteşini benden ilâhî	Dünya arzu ve isteği manasında kullanılması	X			X
9	M2/I/6	Bu âteşe etsün mi tahammül bir avuç hâk Olmış tutalum ol dahi âhenden ilâhî	Aşk ızdırabı manasında kullanılması	X			X
10	M2/I/7	Bir lem'ası dünyâyı yakar ruhsat olursa Derdünle o âteş ki çıkar tenden ilâhî	Aşk ızdırabı manasında kullanılması	X			X
11	M2/II/7	Şâh üzre iken âteş-i gam aldı gül-âbum Pejmürde gül-i bağçe-i sun'-ı Kadîrem	Gam ateşi (ızdırap) manasıyla kullanılması	X			X
12	M2/II/9	Saf eyledi gam âteşi yâkût-i vücudum Bu cevher ile dâğ-ı dil-i mihr-i münîrem	Gam ateşinin yakut gibi olan vücudu saflaştırması	X		X	
13	M3/5/3	Yer yer uyandı hâne-i dilde çerâğ-ı ye's Etdi derûmî âteş-i gam dâğ dâğ-ı ye's	Gam ateşi (ızdırap)	X			X
14	G43/5	'İşk âteşi etmez mi hezâr-ı dili tûtî Gülzârdan âteşte de me'yûs degıldür	Aşk ateşi (ızdırap)	X			X
15	G80/4	Bü'l-'aceb şîirdür ol çeşm-i siyeh kim bi-bâk Dil-i âşık gibi bir âteş-i süzâna sunar	Âşğın gönlünün ateş gibi yakıcı olması (ızdırab)	X			X
16	G82/1	Berk-i hırmen-sûz-ı dil cânum mı cânânım mıdur Üfleyenler âteşüm âhum mı dâmânım mıdur	Gönlün ateşi (ızdırap)	X			X
17	G117/5	Bak ruh-ı pür-hâline i'câz-ı hüsn-i yârî gör Nâ'îlî hâsiyyet-i âteş ki 'anber-sûzdur	Sevgilinin yanağının ateş gibi yakıcı ve acı verici olması		X		X
18	G130/3	Derdini gamzeden nihân tutmağa çare var mıdur Âteş-i germ-i ıztırâb havsala-sûz-ı râzdur	İzdirap ateşinin tahammülünün zor olması	X			X
19	G138/2	'İşk ile kim âteş-i mahzûz hemân Sîne-i süzâna yeter kinümüz	Aştan dolayı gönlün ve aşğın saf ateş olması (ızdırap)	X			X
20	G169/1	Neylerüz sahbâyı biz ol la'l-i nâbun mestiyüz Âb u âteşden muhammer bir şarâbun mestiyüz	Şarabın su ve ateşle yoğrulmuş olması		X		X
21	G173/2	Sîne-i pür-dâğda âteş-i 'işkun heves Kem şererin mâye-i sûz u güdâz eylemiş	Aşğın sinesinde aşk ateşinin yangın mayası olması (ızdırap)	X			X
22	G180/1	Benüm ol şu'le kim olmaz benümle hem-zebân âteş Masaff-ı berk-i âhumdan eder 'atf-ı 'inân âteş	Şairin kendi ateşinin gerçek ateşten daha fazla yakıcı olduğunu söylemesi		X		X

NO	BEYİT NO	BEYİT	AÇIKLAMA	SOYUT	SOMUT	OLUMLU	OLUSUZ
23	G180/2	Gılâf-ı sineden âşık ki sell-i seyf-i âh eyler Olur düzah hırâsân hâsıl eyler bîm-i cân âteş	Şairin ah kılıcının cehennemi ve ateşi korkuttuğunu söylemesi		X		X
24	G180/3	Hezâr-ı dilde tâb-ı cünbiş-i âh olduğın görse Olur ol tâze berg-i gül-şen-i hübi hemân âteş	Gönül bülbülünün ahının yaprağı ateşe çevirmesi (ızdırab)	X			X
25	G180/4	Dil-i pür-tâb-ı âşık hüsn-i 'âlem-sûz-ı dil-berdür Yem-i âteş-telâtûm şeb-çerâğ-ı düdmân âteş	Aşığın gönlünün ateşten dalgaları olan bir denize benzetilmesi	X			X
26	G180/5	Tılısm-ı genç-i 'ışk ancak ser-i pür-dâğün ey abdâl Ki ol kûh-ı belâda ekşük olmaz her zamân âteş	Aşkta ateşin eksik olmaması (ızdırab)	X			X
27	G180/6	Cihân-ı vahdetün bir renge konmuş 'unsur-ı çarı Gül âteş bülbül âteş nev-bahâr âteş hazân âteş	Ateş olan kesretin vahdete götürmesi	X			X
28	G180/7	Yakar ey Nâ'îlî Cibrîlî dağ-ı reşk-i kıssisi Mahabbet sümân-ı fitnedür hüsn-i bütân âteş	İzdirap	X			X
29	G183/3	Sipihre virdi fenâ âb-ı şu'le-tâb-ı dü çeşm Mey-i dü âteşe zarf-ı kedûya sığmaz imiş	Gözlerin iki ateş çanağı olarak düşünülmesi	X			X
30	G183/6	Fürûğ-ı gevher-i idrake teng imiş bu cihân Metâ'î âteş olan çârsûya sığmaz imiş	İdrak etmenin ateş olması	X			X
31	G210/3	Eser-i âh göreйдün nic'olur ey Ferhâd Etmese âbım mahv âteş-i gam tîşemüzün	"Gam ateşi" ızdırap manasıyla kullanılmaktadır.	X			X
32	G214/6	El sunma câm-ı şu'le-keşân-ı mahabbete Tersân-ı âteş-i haşebât-ı cahîm isen	Cehennem ateşi		X		X
33	G226/5	Bin katre hûn-âb-ı ciğer bir yere gelsek 'İşkun gibi bir âteş-i süzâna dökülsek	Aşk ızdırabı, aşk ateşine ciger kanı gibi dökülmek	X			X
34	G232/3	Âteş-i hüsnüne hem-sâye olup zulfünde Âh-ı düzah-şerer-i bârika-zâd oldu gönül	Gönül, sevgilinin güzelliğinin ateşine komşu olmuştur.	X			X
35	G246/5	Bahr-ı âteş sarsar-ı âhum hurûşum görme sehl Ey Hudâ-nâters mevc-i bî-şumârımdan sakın	"Ateş denizi" alışılmamış bağdaştırma ateşten meydana gelen bir deniz tasavvur edilmiştir.	X			X
36	G282/8	Nûş ederler âb u âteşden muhammer bir şarâb Mey-gûsârân-ı mahabbet meşreb-i idrâkden	"Âb u âteş" tezadı kullanılmıştır.	X		X	
37	G285/1	Sûz-ı elemle hâtır-ı nâza niyâz degmesün Dâmenine anun dahi âteş-i nâz degmesün	Aşığın ızdırabının ateş gibi yakıcı olması ve naz ateşinin sevgiliye zarar vermesi	X			X
38	G326/4	Ol kehrûbâ-yı âteş-i derdüz ki bir şerer Düzah-fürûz-ı sine-i bî-kinedür bize	"Dert ateşinin kehrîban" ifadesinde kehrîbanın bir şeyleri kendine çekmesi özelliğinden yararlanılmıştır.	X			X
39	G345/3	Yanarlar âteşine 'âkibet biri birinün Mizâc-ı şu'le tenük germ ü zûd pervâne	"Ateşine yanmak" deyimini tasavvufî bir anlayışla dile getirmiştir.	X		X	
40	G357/4-1	Bülbül kebâb-ı âteş-i gayret yerinde hâr Kim söyleşür çemende gül-i âteşin ile	Ateşin gayret, canlılık, çaba ve hareket sembolü olarak kullanılması	X		X	
41	G357/4-2	Bülbül kebâb-ı âteş-i gayret yerine hâr Kim söyleşür çemende gül-i âteşin ile	Ateşin cezbedeci, yakıcı, ızdırap verici bir unsur olarak kullanılması	X			X
42	G385/5	'İşk âteşi etmez mi seni Nâ'îlîyâ pâk Âlûde isen gam yeme çirkâb-ı günehle	"Aşk ateşi"nin kişiyi temizlemesi	X		X	
43	G372/1	Sebeb-i rif'âtî âteş olanun düd gibi Hâzef olmuş yeri micmer-i zer'ûd gibi	Güzel koku veren dumanın yükselmesine sebep olması		X	X	
44	G390/2	Ahker gibi ol âteşün erbâb-ı tekellûf Her katresini dağ-ı dil ü hûş görür mi	Aşk ateşi	X			X
45	Ş10/5	Âh yakar sine-i nesrîn-veşün Penbe ile yok oyunu âteşün	Ateşin bir yeri yakıp karartması		X		X
46	G342/4	Âteş düşer derûnına bülbül gibi dilün Gelse ruhunla ger gül-i sir-âb bir yere	Aşığın gönlüne aşk ateşinin girmesi	X			X
47	G285/2	Gülleri âteş eyleme bülbüle sen de ey nesîm Gûşâ peyâm-ı mevsim-i sîz u güdâz degmesün	Ateşin bülbülü yakması	X			X
48	Ş5/2	Âteş etdün beni te'sîrîmden Sakın ey şûh-ı cefâ-pîşe sakın	Aşkta dolayı aşığın yanması	X			X
49	G122/2	Sen ey sirişk-i dîde hemân kâr-ı haşrı gör Bünyâd-ı çarha âteş-i âh-ı derûn yeter	Aşığın gönlünden çıkan "âh"ın felekleri yakması	X			X
50	G230/1	Çâk etdi câmesin atıluş cûybâra gül Benzer ki yandı âteş-i âh-ı hezâra gül	Aşığın çektiği "âh"ların sevgiliyi yakması	X			X
51	G250/4	Her gerâre eylemiş âmade bin cân hırmenin Berk-i pür-tâb-ı cemâlün âteş-i bî-dûd eden	Sevgilinin güzelliğinin ışığının dumsız ateş olarak görülmesi	X			X
52	G158/4	Ser-cûş-ı hevâyuz yerümüz âteş-i dildür Hem-halkat-i sîm-âb u hem-âğûş-ı sipendüz	Aşığın yerinin gönül ateşi olarak tasavvur edilmesi	X			X
53	G162/3	Ciger-gâvân-ı 'ışka âteş-i dilden haber vir kim Bu kûha tîşe kâr etmez bu kârî Kûh-ken bilmez	Aşığın gönlündeki aşk ateşine hiçbir şeyin etkisinin olmaması	X			X
54	K6/10	Olurdu âteş-i düzah hezâr dehşetle Girifte dâmen-i teb-lerze-i hırâsânı	Cehennem ateşinin korkakların eteğine tutunması		X		X
55	K7/60	Yüzi suyına o sultânun eyleyüp irsâl	Cehennem ateşi		X		X

NO	BEYİT NO	BEYİT	AÇIKLAMA	SOYUT	SOMUT	OLUMLU	OLumsuz
		Amân-ı âteş-i dûzahdan ol garibe nüvîd					
56	K26/18	Karîn-i i'tidâl-i feyzün olmazsa o gül-zârun Hevâsî âteş-i dûzah gülî süzende ahkerdür	Memduhun keremini ölçsüz olması durumunda gül bahçesinin cehennem ateşi olması		X		X
57	M2/III/2	Ol âteş-i hasretle ki yakdun beni yâ Rab Her lem'asını âyîne-i mihr-i seher kıl	Hasret ateşiyle yanmak	X			X
58	G60/1	Sînenen rahtunî ey gam götür âfet yeridür Girye tûfân-gehîdûr âteş-i hasret yeridür	Gönlün hasret ateşinin mekânı ve afet yeri olarak görülmesi	X			X
59	G247/1	Yakma hezârun ey gül-i ter nâleden sakın Göz yaşın alma âteş-i seyyâleden sakın	Bülbülün gözyaşının ateşe benzetilmesi, aşk ızdırabı	X			X
60	M2/IV/1 0	Âteşlere yak âh ederek cism-i zebunun Mahşer-geh-i dâğ eyle süveydâ-yı derûnun	Âşığın ahıyla zayıf bedenini ateşlerde yakması	X			X
61	G248/1	Yakdum dili âteşlere tâb-ı nazârûmdan Berg-i gül-i ruhsârûna dâğum eserûmden	Âşığın gönlünü ateşlere atması	X			X
62	M2/II/4	Hasret-zededür rîkûme hâkister-i dûzah Âteşlere yanmış bir avuç hâk-i hâkirem	Âşığın kendini ateşte pişen toprağa benzetmesi		X		X
63	M2/II/2	Sînemdeki âteş beni bir renge komuş kim Hâkister-i dûzah-beden ü berk-nazîrem	Gönlü ateşi	X			X
64	M2/II/3-1	Yâ 'unsûr-ı nârî iledür hilkat-i aslum Bu âteş-i cân-sûz ile şu'le-hamîrem	Şairin yaratılışının özünde ateş elementinin olduğunu söylemesi		X		X
65	M2/II/3-2	Yâ 'unsûr-ı nârî iledür hilkat-i aslum Bu âteş-i cân-sûz ile şu'le-hamîrem	Şairin kendini can yakan ateşe benzetmesi	X			X
66	M2/II/10	Etdi eseri cismümi pür-nâle-i şeb-gerd Yâ Rab ne 'aceb âteş imiş nâ'ire-i derd	Dert ateşi	X			X
67	G378/2	Ebr-i âteş-bâr-ı âhum görme nâcîz ey felek Âfet-i şîr ü peleng-i bîşedür her katresi	Âşığın ahının ateş yağdıran bulut olarak görülmesi	X			X
68	G207/3	Âteş-endâz-ı firîb olmada câna benzer Sâhîr-i bü'l-'aceb-i nâdire-sâza nîgehûn	Sevgilinin bakışlarının hilenin ateşini yakması	X			X
69	K11/7	Hamle-i pür-zûrî hasmun zehresin çâk eylemiş Âteş-efşân-ı saf-ı a'da bir ejderdür gelen	Memdûhun düşman saflarına ateş saçan bir ejder olması		X	X	
70	K26/33	Kalemdür mahv eden âsârın ol sührün ki destinde Kelîm-i tab'umun âteş-feşân gûyâ bir ejderdür	Kalemini ateş saçan ejderhaya benzetmesi	X		X	
71	G207/4	Olur âteş-figen-i hurmen-i âsâyiş-i dil Bakmayup sînedeki sîz u güdâza nîgehûn	Sevgilinin bakışlarının gönlü harmanına ateş düşürmesi	X			X
72	K7/41	Tenî cahîm-i nedâmetde tûde-i ahker Zebânî küre-i âteş-fürûz-ı gamda hadîd	Sevgilinin teninin ateş kuru, dilinin gamın ateş tutuşturan fırınında demir olarak görülmesi	X			X
73	M2/III/7	Âteş-gede-i sînem edüp bağçe-i derd Her âhumî ol gül-şene bir sünbül-i ter kıl	Gönlün ateş yanan yeri	X			X
74	G1/1	Yem-i âteş-hurûş-ı dilde oldukça sükûn peydâ Eder her dâğ-ı hasret tende bir gird-âb-ı hûn peydâ	Gönlün ateş coşturan denizi	X			X
75	K4/2	Bahr-ı mevâc-ı âteşin gird-âb Dâğ-ı tedbîr-i nâ-Hudâ-yı dilem	Ateşli dalgalarla dolu deniz	X			X
76	G260/2	Tahrîk-i bād-ı subh ile ey âh-ı âteşin Âzürde eyleyen ruh-ı cânânî sen misûn	Âşığın çektiği ahın bir ateş olup sevgilinin yanacağını incitmesi	X			X
77	K6/29	Ne gamze hançer-i elmâs-ı âteşin-dem kim Tokunsa şa'sa'ası âb iderdi sindânî	Sevgilinin yan bakışının ateşli elmas hançere benzetilmesi	X			X
78	G162/5	Dil-i âteş-nefes kim meclis-efrûz-ı mahabbetdür Zebân-ı nâlesin hunyâ-gerân-ı encümen bilmez	Ateş nefesli gönlün sevgi meclisini aydınlatması	X		X	
79	G252/2	Hindû-yı hâlûn gibi âteş-perestân-ı ruhun Zahm-ı çeşm-i cünbiş-i dâmân-ı müjgân görmesün	Sevgilinin kırmızı yanığının ateşe benzetilmesi	X		X	
80	G378/1	Girye kim deryâ-yı tûfân-pîşedür her katresi Mevc-hîz oldukça âteş-rîşedür her katresi	Gözyaşının gönlündeki ateşin yansımaları olarak dışarı çıkması	X			X
81	G117/4	Habs-ı dil lâyık mı âteş-zâr-ı hicrânunda kim Kem-şerâr-ı şu'le-i hüsnün semender-sûzdur	Ayrılık ateşi	X			X
82	K9/16	Husrev-i şîr-i 'adû-sûz ki nâr-ı gazabı Cây-ı âhû-bereyi pençe-i şîrân etmiş	Gazap ateşi	X		X	
83	K18/5	Girûğ tabî'at-ı nâra hevâ harâretten Fürûğî şu'le-zen-i penbe-i şehâb olmuş	Havanın sıcaklıktan ateş gibi olması		X	X	
84	K18/7	Tenûr-ı nâra dönüp tâb-ı mihrden deryâ Fezâ-yı bahrda murgâniyân kebâb olmuş	Güneşin sıcaklığından denizin ateş fırınına dönmesi		X		X
85	G83/1	Nücûm ashâbî nâr u bād u hâk ü âbdan söyler Hakîmân-ı ilâhî hikmet ü âdâbdan söyler	Anasır-ı erbaa'dan biri		X		X
86	G136/3	Kef-i şişe-gerde tamâm olursa kadeh tarab müdâm olur Eridüp bu pûtada nâr-ı 'ışk yine 'ıkd olunsa zücâcumuz	Aşk ateşi	X			X

NO	BEYİT NO	BEYİT	AÇIKLAMA	SOYUT	SOMUT	OLUMLU	OLUMSUZ
87	K9/20	Gülşen-i 'adl-i şehinşâhî eden düşmen-sûz Nâr-ı Nemrûdî Birâhîme gülîstân etmiş	Nemrud tarafından Hz. İbrahim'in içine atıldığı ateş		X		X
88	K2/41	O dem ki katre-i evvelde bîm-i lagzişden Reh-i sırâda o fırka-i ehl-i nâr kalur	Ateş ehlinin sırat köprüsünde kalması		X		X

4.1. Tablolar Üzerinden Şairlerin “Ateş”li Beyitlerinin Mukayesesi

4.1.1. “Ateş”in Olumlu ve Olumsuz Manada Kullanımı

Beyitlerde geçen “ateş”e mana itibarıyla *olumlu* veya *olumsuz* derken divan şiiri geleneğiyle beraber hâkim olan zihniyet de dikkate alınmış ve kelime, içinde bulunduğu bağlama göre değerlendirilmiştir. Örneğin ateş; aşktan, sevgiliden ayrı düşmekten veya onu özlemekten kaynaklı aşk ızdırabı manasıyla kullanıldığında kelimeye şairin kullanımına göre bazen *olumlu* bazen de *olumsuz* mana verilmiştir. Eğer ateş, şairin vücut cevherini saflaştırmışsa (M2/II/9) *olumlu*; aşkın gönlünü ızdırapla doldurup onu tarifsiz acılara boğmuşsa da (K12/48, K15/5, M2/I/6, M2/1/7...) *olumsuz* olarak değerlendirilmiştir. Memdûhun gücünün, kuvvetinin ateş olarak verildiği beyitlerde (K10/23; K18/28, K9/16, K11/7...) şairin amacı memdûhun gücünün düşmanları için ne kadar caydırıcı olduğunu ortaya koyup onu övmek olduğundan bu kullanımlar da *olumlu* olarak değerlendirilmiştir. Tüm bu kriterlerle tablolara bakıldığında kelimenin Nâbî tarafından %66,33 oranında (67 kez) olumsuz, %33,66 oranında da (34 kez) olumlu manada kullanıldığı görülmektedir. Nâ'îlî'nin ise ateşe %83 oranla (73 kez) olumsuz, %17 oranla da (15 kez) olumlu mana verdiği görülmektedir. Şairlerin “ateş”i farklı oranlarda olumlu ve olumsuz manada kullanması, şairler arasındaki mizaç ve edebî zihniyet farklılığından kaynaklanmaktadır. Kelimenin her iki şair tarafından da yüksek oranda olumsuz olarak kullanılması, ilk olarak kelimenin kendi anlam dairesindeki yakıcılık, yok edicilik, acı vericilik manalarına dayalı bir olumsuzluktan kaynaklanmaktadır. İkinci olarak ise divan şiirinde aşk acısının kişiyi olgunlaştıracağı kanaati; dinî ve tasavvufî manada ise çekilen ilahî aşk ızdırabının kişiyi kemale erdireceği; nefsin, benliğini körelteceği fikri “ateş”in aşk ızdırabının adeta bir sembolü olarak kullanılmasına neden olmuştur. Şairlerin tarifi imkânsız bu aşk acılarını anlattıkları beyitler, tablolarda her ne kadar olumsuz olarak değerlendirilse de bunların arka planında böyle bir olumlu kanaatin bulunduğunu belirtmek yerinde olacaktır.

Zayıf ve hastalıklı bir bünyeye sahip olan Nâ'îlî, içine kapanık ve karamsar bir ruh hâline sahiptir. Daha iyi bir konuma gelmek için memuriyet hayatı boyunca başta padişah olmak üzere yaşadığı dönemin makam ve mevki sahiplerine kasideler yazıp onlardan himmet uman şair, beklediği ilgiyi bir türlü göremediği gibi yaşlılığında onu çekemeyenlerin etkisiyle Edirne'ye sürgüne gönderilmiş, yaşamının bu son zamanlarını da büyük sıkıntılar içinde geçirmiştir. Yaşadıklarından ve zayıf bünyesinden ötürü şairin çok çabuk üzülen ve incinen bir yapısı vardır. Onun bu mizacıyla örtüşen, yaşadığı bu ruhî çırpınışları ve ızdırabı kendi bünyesinde barındıran bir şiir anlayışını, sebk-i Hindî'yi, benimseyen Nâ'îlî'nin “ateş” gibi zaten kendi anlam dairesinde olumsuzluk bulunan bir kavramı çok yüksek oranda şiirlerinde olumsuz manada kullanması elbette anlaşılır bir durumdur. Nâ'îlî'nin “ateş”li beyitlerinin verildiği tabloda 88 beyitten 65'inin ızdırab temasıyla karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu beyitlerde *gönül*, *aşk*, aşktan kaynaklı *gam*, *hasret* ve *ayrılık* ateşle ilgi kurularak verilmiş ve şairin bu aşkla nasıl bir ızdırap içinde olduğu anlatılmak istenmiştir.

Sebk-i Hindî üslûbunda tasavvuf ve tasavvufa dayalı anlatım çok belirgin olarak karşımıza çıkar. Kendisi de bir Halvetî olan Nâ'îlî, varlığa bir süfi gözüyle bakar. Bu nedenle onun şiirlerinde görülen aşk ızdırabı, beşerî değil ilahîdir. Ateşin yakıcılığı, acı vericiliği, yok ediciliğinden istifadeyle bu ilahî aşk ızdırabı şairin mısralarında ateşle ilişkilendirilmiş olarak sunulur. Kâinatın yaratılışının temelinde olduğuna inanılan dört unsur (su, ateş, hava ve toprak), vahdet anlayışıyla kâinata bakan Nâ'îlî'nin gözünde tek unsura, yani ateşe, dönüşür (G180/6, G1/1). Tasavvufî deniz vahdet, dalga ise kesrettir. Gönülün ateşten dalgaları olan bir deniz olarak düşünülmesi, vahdette kesretin ortaya çıkması demektir. Dalgaların ateş olarak düşünülmesi, gönülde kesretin ortaya çıkması, belirmesi anlamına gelir. Bu, olumsuz bir durumdur (G180/4). Aşk ızdırabının ateşle ilgi kurularak dile getirildiği beyitler mana itibarıyla olumsuz, bu aşk ızdırabının günahları temizlediğinin (G385/5) veya aşktan kaynaklı gam ateşinin, aşkın yakut vücudunu saflaştırdığının (M2/II/9) dile getirildiği beyitler ise olumlu olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte sevgilinin güzelliği (G250/4), yanağı (G252/2, G117/5) ve dudağı da (G169/1) cezbediciliğiyle âşık için bir ateştir. Âşık bu güzelliklere kavuşmayı arzular ve hasret çekerek gama, kedere gark olup ateşlerde yanar. Bazen sevgiliyi arzulamaktan, ona kavuşmak için ağlamaktan dolayı âşkın gözleri iki ateş çanağı (G183/3) olarak düşünülür. Bazen de âşkın gönlündeki ateş, gözyaşı olarak dışarıya akıtılır (G378/1). Nâ'îlî'nin tüm bu anlatımlarında aşk için, maşuk için çekilen bir ızdırap duygusu ön plandadır.

Nâbî, içe kapanık ve karamsar bir kişiliği olan Nâ'îlî'nin aksine çevresiyle oldukça alakadar bir şairdir. Yine Nâbî, padişahın ve devlet büyüklerinden beklediği himmeti bir türlü bulamayan Nâ'îlî'nin aksine devrin ileri gelenlerinin lütfuna ve himmetine mazhar olmuş, rahat bir yaşam sürmüş biridir. Onun Nâ'îlî gibi lirizme dayalı bir mizacı yoktur. Fikir ve hikmete müsait, çevresinde olup bitenlere duyarlı bir kişiliği vardır. Nâbî; o zamana kadar bir anlamda bakir kalmış, fikir ve hikmete dayalı, nasihate yönelen, olup bitene ve çevresine ibretle bakan bir şiir anlayışını, hikemî üslubu, benimsemiş bir şairdir. Tüm bu farklılıklarından ötürü ateş unsuru, onun şiirlerinde Nâ'îlî'ye nazaran daha farklı kullanımlarla karşımıza çıkmaktadır. Nâbî, “ateş”li şiirlerinde ateş unsurunu %34 oranla olumlu manada kullanmıştır. Bu Nâ'îlî'nin oranının iki katına tekabül eder. Nâ'îlî'de çok yoğun olarak gördüğümüz ızdırıp duygusu Nâbî'de çok az görülür. 101 “ateş”li beytin sadece 20'sinde “aşk ateşi”, “gönül ateşi”, “gam ateşi”, “ah ateşi” gibi ifadelerle aşktan kaynaklı bir ızdırıp duygusu olumsuz manayla karşımıza çıkar. 6 beyitte de (G323/4, G618/1, G753/2, G144/1, G560/1, G877/2) sevgilinin yanağı renk yönüyle ateşe teşbih edilerek cezbediciliğiyle, âşıktaki vuslat arzusu uyandırıp onu yakmasıyla ele alınır. Nâ'îlî'de “ateş” olarak verilen aşk ızdırabı gam, hasret, ayrılık, gönül gibi kavramlarla tek bir konuya odaklı görünüm arz ederken Nâbî'de bu durum çeşitlenir. Aşk ızdırabı yine ele alınır ancak bunun dışında utangaçlık (G302/5), kıskançlık (G117/6, T141/5, G337/1, M1/59), kahr, öfke (K24/34), naz (G17/4) ve açgözlülük (G757/8) kavramları; olumsuz mana verilmek suretiyle ateşle ilişkilendirilip sunulur. Nâbî birçok beyitte ateşe realist gözlerle bakar. Onu günlük yaşamın içinde görür ve ona göre anlamlandırır. Nâbî, “Birün olmazsa âteş haclegâh-ı seng ü âhenden / Olur efsürde-i ta'tîl ni'met-hâne-i 'uzmâ” (K1/73) derken ateşi üretimin temel unsurlarından biri olarak görür. Bir başka beyitte ise “Zencîrlerle zaptı muhâl iken âteşün / Zabt itdi şem'-i bezm anı târ-ı fetîl ile” diyerek ateşi kontrol edilmesi zor bir güç olarak verir. İlkinde ateş mana itibarıyla olumlanırken ikincisinde olumsuz manadadır. Nâbî'nin günlük hayatın içinde gördüğü ateş, bazen amberin kokusunun yayılmasını sağlayan (G147/7), temizleme özelliği olan (G558/7), sabahın soğuşunu defeden (T82/32), altının şekil almasını sağlayan (G155/5) bir unsur olup olumlanırken bazen de olumsuz manada yok eden, öldüren (G121/4), harmanı ve evi barkı yakan (G298/5, Matla 19/1) bir unsurdur.

4.2.2. Kelimenin Somut ve Soyut Anlamlı Kullanımı

Nâbî Divanı'nda ateş, eş anlamlısı olan nâr kelimesiyle beraber 101 kez, Nâ'îlî'de ise 88 kez kullanılmıştır. Nâbî kelimeyi 61 kez soyut, 40 kez somut; Nâ'îlî ise 68 kez soyut, 20 kez somut manada kullanmıştır. Buna göre Nâbî ateş kelimesine %60,39 oranıyla soyut, %39,60 oranıyla da somut mana vermiştir. Nâ'îlî'de ise bu oran soyut anlamda %77, somut anlamda ise %23'tür. Oranlarda görüldüğü gibi kelimenin soyut anlamlı kullanımı Nâ'îlî'de, somut anlamlı kullanımı ise Nâbî'de fazladır. Her iki şair de ateşe %50'nin üzerinde soyut anlam vermiştir. Bu durum, hem ateş kelimesinin geniş bir çağrışım dünyasına sahip olmasıyla hem de şairlerin dünya görüşleri, sanat anlayışları, kişilik özellikleri ve sanat kabiliyetleriyle alakalıdır.

Nâbî'de somut mananın daha fazla olması, şairin çevresiyle daha alakalı olmasıyla, realiteden kopmamasıyla ilgilidir. Bulunuşundan itibaren insanoğlunu derinden etkileyen; onun yaşam alışkanlıklarını değiştirip yaşamın vazgeçilmezlerinden olan; barınmasına, ısınmasına, korunmasına ve üretmesine yardımcı olan ateş; dış âlemi hep hikmetli bakışlarla süzen Nâbî'nin gözünden de elbette kaçmamıştır. Beyitlerinde ateşin bulunduğu mekanlara, kullanıldığı nesnelere, hasılı ateşe ve ateşin olduğu her yere ibretli ve düşündürücü bir nazarla bakan şair, onu beyitlerinin ana malzemelerinden biri yapmıştır. Gâh bir fırına bakarken ateşi görmüş (K1/73) gâh bir mumda (G746/2) gâh bir lülede veyahut nargilede (G727/6) gâh bir kuyumcуда (G155/5), bazen kandilde (G848/2) ateşi görmüş, onu hikmetli bakışlarında nakşetmiştir:

*Birün olmazsa âteş haclegâh-ı seng ü âhenden
Olur efsürde-i ta'tîl ni'met-hâne-i 'uzmâ* (K1/73)

Yukarıdaki beyitte “Ateş, taş ve demirin bir araya geldiği yerden ortaya çıkmazsa yüce nimethane kapanır; tatile girer.” denmektedir. Nâbî'nin ilk kasidesinde geçen bu ifadede, ateşten üretimin temel unsurlarından biri olarak bahsedilmiştir. Ateşte pişen ekmeğin veya demirci dükkânında ateşte dövülen bazı eşyaların gözlemlenmesiyle ortaya çıkan bu beyitte şair, aslında kendi dinî ve tasavvufî düşüncelerini ifade etmektedir. Taş ve demir gibi olan kalbin ilahî aşk ateşiyle yanmaması durumunda, kulun yüce Allah'ın nimetlerine ulaşamayacağı söylenmektedir.

*İmâme ağzın öper âteşine lüle yanar
Bu kârgâh-ı cezâda garibdür lüle* (G27/6)

Bu beyitte ise şair, bir lülenin içindeki ateşten “hikmet”e ulaşmıştır. Lüle çubuğunun ucunda imame denen bir ağızlık vardır. Lüle ise “çubuk ve nargilenin ucuna takılan, içine tütün veya çeşitli keyif verici bitkiler doldurmaya mahsus, pişmiş topraktan yapılan, fincan gibi ağız açık ve yan tarafında bir deliği bulunan kap.” (Arseven, 1943, s.421-422) olarak tanımlanır. Beyitte sevgilinin dudağını öpenin imame olduğu, fakat yananın lüle olduğu söylenmekte, bu dünyada lülenin çok zavallı olduğu ifade edilmektedir. “Birilerinin fayda sağladığı işlerde birilerinin de cezalandırıldığı” mesajı bu örnek üzerinden ortaya konmaktadır.

*Zencîrlerle zaptı muhâl iken âteşün
Zabt itdi şem'-i bezm anı târ-ı fetîl ile (G746/2)*

Yukarıdaki beyit ise yanan bir mumun gözlemlenmesiyle ortaya konmuştur. Beyitte ateşi zincirlerle zapt etmenin imkânsız olduğu söylenmekte, meclis mumunun ise onu bir fitil ile zapt edebildiği belirtilmektedir. Şair, mumun ucundaki ateşten divan şiirinin semboller dünyasına gönderme yapmaktadır. Mum, alevini bir iple kontrol etmekte, onun yayılmasını, başka yerlere sıçramasını önlemekte, usulca, yavaş yavaş etrafı aydınlatmasını sağlamaktadır. Aşğın pervane, sevgilinin mum olarak sembolize edildiği divan şiirinde, mumun alevi kontrol etmesi hadisesini sevgilinin âşıktaki aşk ateşini hep kendinde tutması, sevgilinin karşı konulamaz cazibesi karşısında aşğın sadakati olarak anlamamız da pekâlâ mümkündür.

*Başında ateşi eksik degül olur pâmâl
Menâre gibi olan kec-derûn u râst-nümâ (Kıt'a8/2)*

Nâbî Divanı'nda bir başka dikkat çekici husus, beyitlerde “ateş”in veciz ifadeler içerisinde kullanılmasıdır. Bu ifadelerde çoğunlukla bir nasihatname tarzı hâkimdir. Düşündürme, mesaj verme amaçlanır. Bir olayın, olgunun veya nesnenin gözlemlenmesi neticesinde ortaya düşündürücü, genel-geçer veciz bir ifade konur. Nâbî, bu tarz ifadelerle “ateş”li beyitleri arasında da yer verir. Yukarıdaki beytinde, değersiz görünüp başında ateşi eksik olmayanları bir minareye benzetir. Minarenin ise, dolambaçlı merdivenlerinden olsa gerek, içinin eğri olduğunu fakat doğru yolu gösterdiğini, hakkı işaret ettiğini belirtir.

*Âsâr-ı kahr bürka '-ı ruhsâr-ı lutfdur
Âteşdür iltiyâm-resân-ı refû-yı zer (G155/5)*

Zorluklara katlanılarak güzelliklere ulaşılabileceği fikrinin işlendiği bu beyitte Nâbî, yine günlük yaşamı gözlemleyerek veciz bir söyleyişe ulaşır. Çekilen zorlukların iyiliklerin üzerindeki bir örtü olduğunu söyleyen şair, nitekim altının şekil almasını sağlayanın da ateş olduğunu belirtir.

*Ümmîd-i nevâl asldan it fer'den itme
Âteş varken eyleme hâkistere minnet (G30/5)*

Yukarıdaki beyitte ise kişinin ikinci derecede olana değil aslolana ümit beslemesi gerektiğini “ateş varken küle minnet eyleme” özlü ifadesiyle noktalar.

*Âteşvâre benzer gibi zîr-i kademinde
Bir yerde karar itdûgi yokdur kadem-i çerh (G45/5)*

Bu beyitte de feleğin dönekliği, kararsızlığı “ayağının altında ateş varmış gibi” ifadesiyle söylenir.

Yukarıdaki beyitlerde olduğu gibi Nâbî'nin özdeyiş mahiyetindeki “ateş”li veciz ifadelerine başka beyitlerde de rastlamaktayız. Bir beyitte aşk yangınına sevgilinin göz bebeğinin sebep olduğu söylendikten sonra “Her âteş ibtidâda şererden zuhûr eder” özlü ifadesiyle her ateşin kıvılcımla ortaya çıktığı söylenmektedir (G89/5). Bir başka yerde “Biri âb u biri âteşle her nâ-pâki pâk eyler” mısrasıyla kirli olanların suyla temizlendiği gibi ateşle de temizlenebileceği söylenmekte, hemen akabindeki mısra da “Tahâret virmede ednâ degül germâbeden külhan” denilerek temizlemede hamam ocağının hamamdan aşağı kalır yanının olmadığı belirtilmektedir (G558/7).

Nâ'îlî Divanı'nda “ateş” kelimesi daha çok soyut manada kullanılsa da %23 oranla (20 kez) somut olarak kullanılmıştır. G214/6, K6/10, K7/60, K26/18, K2/41 beyitlerinde “cehennem ateşi” anlamındadır. K15/5, K26/6, G117/5 ve K11/7 beyitlerinde ise ateş ilk üç beyitte sırasıyla “ah, söz ve yanak”a teşbih edilmiş, son beyitte ise sevgili “ateş saçan bir ejderha”ya benzetilmiştir. Bu beyitlerde dikkat çeken husus kelimenin daha çok kaside nazım şekliyle yazılmış beyitlerde somut manada kullanılmasıdır. Diğer kullanımlarda ise teşhis, tezat ve mübalağa sanatlarıyla kelimeye somut mana verildiği görülmektedir. Mübalağa ve teşhis yapılan beyitlerde (G180/1, G180/2, K18/7) şair kendi ateşinin gerçek ateşten daha yakıcı olduğunu söylemekte yahut çektiği ahın cehennem ateşini korkuttuğunu ifade etmektedir. Tezatlı kullanımlarda ise şairin daha çok su ve ateş (âb-âteş) tezadıyla kelimeye somut mana verdiği görülmektedir (K26/6, G169/1).

Ateş kelimesinin soyut manalı kullanımında oldukça talepkâr olan Nâ'îlî, kelimeye %77 oranla soyut mana vermiştir. Bu kullanımlarda şairin *fitne*, *gönül*, *aşk*, *gam*, *gazap*, *ızdırıp*, *güzellik*, *idrak etme*, *naz*, *dert*, *gayret*, *hasret*, *hile* ve *ayrılık* gibi soyut kelimelerle “ateş” arasında ilgi kurarak kelimenin anlam dairesindeki durumun “ateş” olduğunu ifade etmektedir. Bu beyitlerin büyük çoğunluğu *gönül*, *aşk*, *gam*, *ızdırıp*, *dert*, *hasret* ve *ayrılık* kavramlarının “ateş” olarak ifade edildiği beyitlerdir. Sevgiliye olan aşkın, ona kavuşamamanın, tarifi zor bir özlemin dile getirildiği bu beyitlerde ilahî aşk konusu işlenmiştir. Bu beyitlerde, ateşin yakıcılığı ve temizleyiciliğinden istifadeyle, bu aşkın hem çok büyük bir acı ve keder yaşattığı hem de bu acı ve kederin kişiyi kesretten nasıl arındırdığı anlatılmak istenmiştir. “Yâ unsûr-ı nârî iledür hilkat-i aslum / Bu âteş-i cân-sûz ile şu'lehamîrem” (M2/II/3) diyen şair, mübalağalı bir şekilde yaratılışının özünde ateş olduğunu, hamurunun ateşle mayalandığını ifade etmektedir. Hemen akabinde “Hasret-zededir rîkûme hâkister-i dûzah / Âteşlere yanmış bir

avuç hâk-i hâkirem” (M2/II/4) ifadesiyle cehennem külünün bile hasretini çektiği, ateşlerde yanmış bir avuç kıymetsiz toprak olduğunu dile getirmiştir. Mübalağa sanatının çok güzel örneklerine rastladığımız bu ve buna benzer beyitlerinde Nâ’îlî; gönlündeki ateşin, yüreğindeki derdin, çektiği ızdırabın, hasılı aşktan kaynaklı bu ateşin onu ne hâle getirdiğini teşbih, teşhis ve tezatlarla dile getirmiştir.

Nâ’îlî, soyut kavramlardan *idrak etme*, *hile*, *fitne*, *naz* ve *gayret* kavramlarını birer kez ateşle ilgi kurarak kullanmıştır. Maddî âleme sūfiyâne bir nazarla bakıp yaratıcıyı “idrak etme”yi ateş olarak niteleyen Nâ’îlî, “Fürûğ-ı gevher-i idrake teng imiş bu cihân / Metâ’ı ateş olan çârsûya sığmaz imiş” (G183/6) diyerek bu ateşin kabına sığmayacağını veciz bir ifadeyle dile getirmiştir. Bir başka soyut kavram olan “hile”nin âteşe izâfe edildiği şu beyitte Nâ’îlî, “Ateş-endâz-ı firib olmada cânâ benzer / Sâhir-i bü’l-‘aceb-i nâdire-sâza nîgehün” (G207/3) diyerek sevgilinin bakışlarının, hile ateşi saçmakta nadir bulunan, tuhaf bir büyücüye benzediğini söylemektedir. “Fitne”nin “ateş” olarak verildiği beyit ise bir maktel-i Hüseyin örneği olan kasidede geçmektedir. Peygamberimizin torunu Hazreti Hüseyin’in katledilmesine sebep olan durumu bir *fitne* olarak niteleyen Nâ’îlî, “Bu fitne âteşin ikâd eden la’inün ola / Edüp âzâbını Kakhâr lahzâ lahzâ medîd” (K7/40) diyerek çıkarılan fitneyi âteşe teşbih edip lanetlemiştir. Sevgilinin “naz”ını da ateş olarak niteleyen Nâ’îlî, “Sûz-ı elemle hâtır-ı nâza niyâz değmesün / Dâmenine anun dahi âteş-i nâz değmesün” (G285/1) diyerek yakıcı ızdırabından ötürü ettiği niyazın sevgiliyi incitmemesini isteyip sevgilinin naz ateşinin onun eteğine de sıçramamasını dilemektedir. Sevgilinin nazı öyle bir ateştir ki bizzat kendi eteğine bile sıçrayabilir. Fakat aşığın niyâzı, sevgilinin bundan ötürü hiçbir zarar görmemesi içindir. Bülbülün güle kavuşmak için gösterdiği gayret de ateştir. Hatta o, gayret ateşinde yanarken bahçedeki ateşli gülle diken hasbihal etmektedir: “Bülbül kebâb-ı âteş-i gayret yerinde hâr / Kim söyleşür çemende gül-i âteşin ile”

Soyut bir kavram olan *güzellik* üç kez âteşe teşbih edilerek kullanılmıştır (G180/7, G232/3, G250/4). Bu beyitlerde sevgilinin güzelliği âşık için bir ateştir. Bu dumansız ateşten çıkan her kıvılcım bin can harmanını yakabilir (G250/4). Gönül, bu güzelliğe komşu olup şimşekten çıkan ve cehennem kıvılcımı kadar yakıcı olan ahlâr çekmektedir (G232/3). Her üç beyitte de dikkat çeken husus, sevgilinin güzelliğinin âşık için bir ızdırıp kaynağı olmasıdır. Bu güzelliğin dayanılmaz cazibesi ve bu güzelliğe duyulan özlem; aşığı yakan, ona dayanılmaz ızdıraplar veren bir ateş olarak sunulmuştur.

Nâ’îlî Divânı’nda soyut bir kavram olan ve öfke, kızgınlık, hışım anlamlarına gelen *gazap*, üç kez ateşle ilgi kurularak verilmiştir. Gazap kavramı, Nâ’îlî’nin kasidelerinde memdûhun gücünün, kuvvetinin düşman için ne kadar yakıcı ve yok edici olduğunu anlatmak amacıyla ateş olarak sunulmuştur. Memdûhun gazap ateşinin; zalim Efrasiyab’ı dahi duman gibi yok edeceği (K10/23), düşmanı kahredip ona ateş olacağı (K18/28), bir caydırıcı unsur olduğu ve aslanların pençesini dahi yavru ceylanlara güvenli bir yer yapacağı (K9/16) söylenmiştir.

4.1.2. Tamlamalar ve Birleşik Yapılar

Üç ve üzeri unsurla yapılmış tamlamalara genişletilmiş tamlama adı verilir. İki unsurlu tamlamaların ters çevrilmesiyle oluşturulan bileşik yapıyı ifadelere izâfet-i maktûb, kısaltılmasıyla oluşturulan birleşik yapılara ise izâfet-i maktû’ adı verilir. Şairler; genellikle anlatımı derinleştirmek, zenginleştirmek veya lafzı kısaltmak için genişletilmiş tamlamalara ve birleşik yapıyı ifadelere müracaat ederler. Ateş unsurunun böyle tamlamalarda kullanılıp kullanılmadığını görmek için yukarıdaki iki tablo incelendiğinde bir sebk-i Hindî şairi olan Nâ’îlî’nin 15 kez, Nâbî’nin ise sadece 4 kez “ateş”e geniş tamlama içerisinde yer verdiği görülmektedir. Nâbî’nin “ateş”li tamlamalarının biri (G532/3) dört, diğerleri (G298/5, G144/1, G198/2) ise üç kelimedenden ibaretken Nâ’îlî’nin tamlamalarından ikisi (G214/6, G207/4) dört, geri kalanları ise (K18/28, G130/3, G326/4, G357/4-1, G122/2, G230/1, K7/60, G378/2, K11/7, K7/41, G1/1, K6/29) üç kelimedenden oluşmuştur. “Ateş” kelimesinin birleşik yapıyı kelimelerde kullanımı hususunda da benzer bir durum söz konusudur. Nâbî 2 kez (G753/2, M9/53), Nâ’îlî ise 13 kez (G180/4, G378/2, G207/3, K11/7, K26/3, G207/4, K7/41, G1/1, K6/29, G162/5, G252/2, G378/1, G117/4) ateşi birleşik yapıyı unsurlar içerisinde kullanmıştır. Görüldüğü gibi “ateş” unsuru ekseninde Nâ’îlî, hem geniş tamlamaları hem de birleşik yapıyı kelimeleri Nâbî’den daha fazla kullanmıştır. Hatta her iki kullanımda da Nâ’îlî açık ara öndedir. Bu tarz kullanımlarda az sözle geniş, girift ve derin manaların ortaya konulması amaçlanır. Örneğin Nâ’îlî’nin aşağıdaki beytinde geçen geniş tamlamanın böyle bir mananın ortaya konmasına nasıl hizmet ettiğini göstermeye çalışalım:

Olur âteş-figen-i hırmen-i âsâyiş-i dil
Bakmayup sinedeki sûz u güdâza nîgehün (G207/4)

Nâ’îlî bu beyitte, sevgilinin bakışının gönlün yanıp yakılmasını umursamayıp “gönlün huzurlu, sakin harmanının ateş düşürücüsü” olduğunu söylemektedir. Beyitte geçen “âteş-figen-i hırmen-i âsâyiş-i dil” şeklindeki geniş tamlamada öncelikle ateşin gönlünde çıkan bir ateş olduğu söylenmiş, sonrasında ise gönül harmana benzetilmiştir. İçine ateş düşmüş bir harmanın ne kadar çabuk alev alıp büyük, yakıcı ve harareti bir ateş topuna dönüşeceği bu benzerlikle anlatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca tamlama içerisinde harman kelimesinin niteleyicisi olarak kullanılan “âsâyiş” kelimesi, gönlün ateş düşmeden önceki huzurlu ve sakin hâlinin göz önüne getirilmesini sağlamakta, böylelikle gönlündeki sükûnetten cehenneme geçişin gönlü nasıl bir hale soktuğu, buradaki yakıcılığın ne kadar

şiddetli olduğu anlatılmak istenmektedir. Görüldüğü gibi geniş tamlamalarda az sözle çok şey anlatıldığı gibi, kelimeler arasındaki ilişkiler hem anlamın genişlemesini hem de çok katmanlı olmasını sağlamaktadır.

4.1.3. Alışılmamış Bağdaştırmalar

Anlamlı paragraflar, birbirini tamamlayan anlamlı cümlelerden; anlamlı cümleler de anlam bakımından birbirini tamamlayan kelime veya kelime gruplarından oluşur. Tamlamalar, bu kelime gruplarının önemli birimlerindendir. En az iki kelimenin birbirini tamlayan/tamamlayan bağdaştırmalar oluşturmasıyla meydana gelirler. Anlamlı cümlelerin ve ifadelerin oluşması için bu bağdaştırmaların tamlamalarda bulunması gerekir (Aksan, 1999, s.83). Tamlamayı oluşturan kelimeler arasında tam bir uyum ve mantık varsa bu tür bağdaştırmalar alışılmış bağdaştırmalar olarak adlandırılır. Buna karşılık bir araya gelmelerinde anlam bakımından bir aykırılık ve mantıksal tutarsızlık bulunan bağdaştırmalar da alışılmamış bağdaştırmalar olarak tanımlanır (Aksan, 1993, s.151).

Nâbî Divânı'nda 29, Nâ'îlî Divânı'nda 45 kez ateşe alışılmamış bağdaştırma içerisinde yer verilmiştir. Bu durumda Nâbî, 101 ateş'li beytinin %28,71'inde; Nâ'îlî ise 88 ateş'li beytinin %51,13'ünde alışılmamış bağdaştırmalara yer vermiştir. Aşağıdaki tablolarda Nâbî ve Nâ'îlî Divanlarında geçen alışılmamış bağdaştırmalar gösterilmiştir.

Tablo 3.

Nâbî Divânı'nda Geçen "Ateş"li Alışılmamış Bağdaştırmalar

Sıra	Alışılmamış Bağdaştırma	Divan'da geçtiği yer	Sıra	Alışılmamış Bağdaştırma	Divan'da geçtiği yer
1	Şûh-ı âteşin-ruhsâr	G753/2	14	Âteş-i hurmen-i erbâb-ı riyâ	G532/3
2	Âteş-i ruhsâre-i cânân	G144/1	15	Âteş-i hurmen-i hussâd	G298/5
3	Âteşin 'izâr	G877/2	16	Âteş-i kahr	K24/34
4	Âteş-i âh	G601/5, G615/5, G788/5	17	Âteş-i nâz	G17/4
5	Âteş-i dil-sûz	G572/3	18	Âteş-i seyyâle	G626/1
6	Âteş-i hacâlet	G302/5	19	Âteş-i sine-i endîşe	G198/2
7	Âteş-i hased	G117/6	20	Âteşin destâr	K10/7
8	Âteş-i reşk	T141/5	21	Âteşin câme	G482/4
9	Nâr-ı reşk	M1/59	22	Âteşin tîre	G530/2
10	Âteşin siper	G530/2	23	Âteş-i aşk	G518/5, G161/3
11	Nâr-ı gam	K11/3	24	Âteş-revişân-ı aşk	G108/2
12	Âteş-kede-i gam	Kıt'a1/15	25	Nâr-ı tama'	G757/8
13	Nâr-ı gayret	T139/5	26	Âteşin sagar	G626/1

Tablo 4.

Nâ'îlî Divânı'nda Geçen "Ateş"li Alışılmamış Bağdaştırmalar

Sıra	Alışılmamış Bağdaştırma	Divan'da geçtiği yer	Sıra	Alışılmamış Bağdaştırma	Divan'da geçtiği yer
1	Fitne âteşi	K7/40	2	Gazab âteşi	K10/23
3	Nâr-ı gazab	K9/16	4	Dil-i vâ-suhtenin âteşi	K12/48
5	Âteş-i dil	G158/4, G162/3	6	Âteş-figen-i hurmen-i âsâyiş-i dil	G207/4
7	Âteş-gede-i sinem	M2/III/7	8	Yem-i âteş-hurûş-ı dil	G1/1
9	Dil-i âteş-nefes	G162/5	10	Bahr-ı mevvâc-ı âteşin (dil)	K4/2
11	Âteş-i kahr-ı gazab-fürûz	K18/28	12	Dâm âteşi	M2/I/5
13	Âteş-i gam	M2/I/5, M3/5/3, G210/3	14	Gam âteşi	M2/II/9

Sıra	Alışılmamış Bağdaştırma	Divan'da geçtiği yer	Sıra	Alışılmamış Bağdaştırma	Divan'da geçtiği yer
15	Kûre-i âteş-fürûz-ı gam	K7/41	16	Âteş-i germ-i ızdırâb	G130/3
17	Aşk âteşi	G43/5, G173/2, G385/5	18	Nâr-ı 'ışk	G136/3
19	'İşkun gibi bir âteş-i sûzan	G226/5	20	Âb u âteşden muhammer bir şarâb	G169/1, G282/8
21	Yem-i âteş-telâtûm	G180/4	22	Âteş-i hüsn	G232/3
23	Bahr-ı âteş	G246/5	24	Kehrûbâ-yı âteş-i derd	G326/4
25	Kebâb-ı âteş-i gayret	G357/4	26	Gül-i âteşin	G357/4
27	Âteş-i hasret	M2/III/2	28	Âteş-i bi-dûd	G250/4
29	Âteş-i seyyâle	G247/1	30	Âteş-endâz-ı firîb	G207/3
31	Hançer-i elmâs-ı âteşin-dem	K6/29	32	Âteş-perestân-ı ruh	G252/2
33	Âteş-zâr-ı hicrân	G117/4	34	Âteş-i âh-ı hezâr	G230/1
35	Ebr-i âteş-bâr-ı âh	G378/2	36	Âteş-i âh-ı derûn	G122/2
37	Âh-ı âteşin	G260/2			

Nâbî Divânı'nda alışılmamış bağdaştırma yoluyla ateşle ilgi kurulan somut kavramlar *ah* (ünlem), *yanak* (ruhsâr, 'izâr), *sarık* (destâr), *elbise* (câme), *içki kadehi* (sagar), *ok* (tîr) ve *siper*dir. Bu kavramlardan *ah* ve *yanak* üçer kez diğerlerinin her biri birer kez kullanılmıştır. Nâ'îlî Divânı'ndakiler ise *ah* (ünlem), *gül*, *şarap*, *yanak* (ruh) ve *hançer*dir. Nâ'îlî'de *ah* 4 kez diğer kavramların her biri ise birer kez kullanılmıştır. Bu durumda Nâbî, 7 kelimeyle 11 kez (%37,93); Nâ'îlî ise 5 kelimeyle 8 kez (%17,77) somut kavramlarla oluşturulmuş "ateş"li alışılmamış bağdaştırmalara yer vermiştir. Hem kelime çeşitliliği hem de kullanım sayısı bakımından Nâbî, "ateş"li ve somut alışılmamış bağdaştırmalara Nâ'îlî'den daha fazla müracaat etmiştir.

Nâbî *aşk*, *utangaçlık* (hacâlet), *kıskançlık* (hased, reşk), *gönül*, *kahr*, *naz*, *fikir* (endişe), *gam*, *gayret*, *ikiyüzlülük* (riyâ) ve *açgözlülük* (tama') olmak üzere 11 soyut kavramı 16 kez ateşle ilişkilendirerek alışılmamış bağdaştırma olarak sunmuştur. Bu kavramlardan *aşk* ve *kıskançlık* üçer kez, *gam* 2 kez, diğerlerinin her biri ise birer kez kullanılmıştır. Nâ'îlî ise *aşk*, *fitne*, *gazab*, *gönül* (dil), *gam* (ızdırıp), *güzellik* (hüsn), *naz*, *dert*, *gayret*, *hasret*, *hile* (firîb) ve *hicrân* (ayrılık) olmak üzere 12 kavramı 31 kez "ateş"li alışılmamış bağdaştırma örneği olarak Divân'ında kaleme almıştır. Bu kavramlardan *gönül* 8, *gam* (ızdırıp) 6, *aşk* 5, *gazab* 3, *hasret* 2 diğerlerinin her biri ise birer kez kullanılmıştır. Görüldüğü gibi Nâ'îlî, soyut kavramları ateşle alışılmamış biçimde bağdaştırıp kullanmada daha talepkârdır. Bir başka dikkat çekici husus, Nâ'îlî'nin bağdaştırmalarının üçte ikisinden fazlasının ızdırıp temalı olmasıdır. *İzdirap*, *aşk*, *gönül* (dil), *hasret* ve *ayrılık* (hicran) kavramlarının ateşle birleşip oluşturduğu bu tamlamalarda ateşin yakıcılığından ve acı vericiliğinden istifade edilerek söylenen aşktan kaynaklı bir ızdırıp duygusu vardır. Bunu 22 kez yapan Nâ'îlî, soyut kavramlarının %70,96'sına ızdırıp duygusunu hâkim kılmıştır. Bu oran, sebk-i Hindî şiirinde ateşin gerek beşerî gerekse tasavvufî aşkın hallerini en çok tasvir eden hayal ve imajlardan biri olduğu (Babacan, 2012, s.429) fikriyle paraleldir. Nâbî'de ise ızdırıp duygusu *aşk*, *gam* ve *gönül* kavramlarının ateşle ilişkilendirilip verildiği 6 beyitte vardır. Yani 16 beytin %37,5'i ızdırıp temalıdır.

Yukarıdaki alışılmamış bağdaştırma tablolarının mukayesesinde dikkat çekici bir başka husus, bu bağdaştırmalarda Nâ'îlî'nin Nâbî'ye oranla daha fazla geniş tamlamalara ve bileşik yapıli ifadelerle başvurusudur. Nâbî, %13,79 oranla alışılmamış bağdaştırmalarının sadece 4 tamlamasını (G144/1, G532/3, G298/5, G198/2) 3 kelimededen oluşan geniş tamlama şeklinde kullanırken Nâ'îlî %28,88 oranla 13 tamlamasını (K18/28, K7/41, G357/4, G207/4, G1/1, K4/2, G130/3, G326/4, K6/29, G378/2, G252/2, G230/1, G122/2) 3 ve 4 kelimededen oluşan geniş tamlama şeklinde kullanmıştır. Tamlamalarındaki bileşik yapıli ifadelerin kullanımı hususunda da benzer bir oranlama söz konusudur. Nâbî %13,79 oranla 4 bileşik yapıli ifade (G753/2, G572/3, G108/2, Kıt'â1/15) kullanırken Nâ'îlî %26,66 oranla 12 bileşik yapıli ifade (M2/III/2, K18/28, K7/41, K6/29, G162/5, G180/4, G207/4, G1/1, G207/3, G117/4, G378/2, G252/2) kullanmıştır. Bu durum şairlerin anlamı ne kadar görünür kıldıklarıyla yakından ilgilidir. Alışılmamış bağdaştırmalarda Nâbî'nin ateşi daha çok somut, Nâ'îlî'nin ise soyut anlamlı kelimelerle bağdaştırması, Nâ'îlî'nin Nâbî'den daha çok geniş tamlama ve bileşik yapıli ifadelerle başvurusu, Nâ'îlî'de şiirde anlamın daha fazla girift, muğlak, karmaşık ve çok katmanlı hale geldiğini; Nâbî'de ise daha açık, anlaşılır ve görünür olduğunu göstermektedir.

5. SONUÇ

XVII. yüzyılda divan şiiri gelişimini tamamlamış, klasikleşme düzeyini ileri bir seviyeye taşımış, kendi büyük şairlerini yetiştirmiş, kendi imajını yaratmış, sesinin tonunu ayarlamış, artık kendi melodisini mırıldanmaya başlamıştır. İşte bu yüzyılda aynı asrın iki büyük şairi olan Nâbî ve Nâ'îlî'nin şiirleri incelendiğinde şairlerin mizaçlarına bağlı oldukları, sanat anlayışlarına ve hayat görüşlerine göre “ateş” unsuruna çeşitli anlamlar yükledikleri görülmektedir. Yapılan çalışmanın neticesinde şu sonuçlara varılmıştır:

- *Nâbî Divanı*'nda ateş kelimesi %60,39 oranla soyut, %39,61 oranla da somut manada kullanılırken *Nâ'îlî Divanı*'nda %77 soyut, %23 de somut manada kullanılmıştır.
- “Ateş”in somut manalı kullanımına Nâbî'nin daha fazla rağbet etmesi, onun nesneleri veya objeleri gerçeklikten kopmadan yorumladığını göstermektedir. Bu gerçeklik Nâbî şiirinde olduğu gibi aktarılmaz. Gözlemlenen nesne veya objeden bir çıkarımda bulunulur, ibretlik ve düşündürücü bir yargıya ulaşılır. Bu yargı veciz bir ifadeyle ortaya konur.
- Nâ'îlî'nin şiirlerinde “ateş” kelimesi büyük oranda (%77) soyut manada kullanılmıştır. Bu, onun hem içe dönük bir şair olmasından hem de benimsediği sebk-i Hindî anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu soyut kullanımların büyük çoğunluğu, aşk ve aşktan kaynaklı gam, ızdırıp, dert, hasret ve ayrılık hallerinin “ateş” olarak ifade edildiği beyitlerdir.
- “Ateş” kelimesini Nâ'îlî 15 kez Nâbî ise 4 kez geniş tamlama içerisinde kullanmıştır. Yine Nâ'îlî kelimeyi 13 kez bileşik yapıli kelimelerde kullanırken Nâbî sadece 2 kez kullanmıştır. Nâ'îlî'nin şiirlerinde “ateş”li geniş tamlamaların ve bileşik yapıli kelimelerin fazla olması, onun şiirinde sözün kısalmasını ve az sözle çok şey anlatılmasını sağlamıştır. Ayrıca anlamın daha geniş, girift ve çok katmanlı olmasına da hizmet etmiştir.
- “Ateş” *Nâbî Divanı*'nda 29, *Nâ'îlî Divanı*'nda ise 45 kez alışılmamış bağdaştırma içerisinde kullanılmıştır. Ayrıca Nâbî, “ateş”i alışılmamış bağdaştırma yoluyla 11 kez somut kavramlarla ilgi kurarak kullanırken Nâ'îlî bunu 8 kez yapmıştır. Nâbî'nin alışılmamış bağdaştırmalara daha az yer vermesi, üstelik bu alışılmamış bağdaştırmaları Nâ'îlî'den daha çok somut kavramlarla yapmış olması, onun şiirinde anlamın daha açık, anlaşılır ve görünür olmasını sağlamıştır.
- Nâbî 11 soyut kavramı 16 kez “ateş”le ilişkilendirerek alışılmamış bağdaştırma içerisinde kullanmış, Nâ'îlî ise bunu 12 kavramla 31 kez yapmıştır. Nâ'îlî'nin “ateş”i Nâbî'den daha çok soyut kavramlı kelimelerle bağdaştırması; onun şiirinde anlamın daha fazla girift, karmaşık, muğlak ve çok katmanlı olmasını sağlamıştır. Ayrıca bu durum, Nâ'îlî şiirinde imge ve hayal unsurunun daha fazla olması, sembolik anlatımın daha yoğun kullanılması anlamına da gelmektedir.
- Nâ'îlî'nin alışılmamış bağdaştırmalarında “ateş”le ilgi kurup kullandığı soyut kavramların üçte ikisinden fazlası aşk ve aşkın çeşitli halleri olan “hasret, ayrılık, gönül, gam” gibi durumlarla ilgilidir. Bu da “ateş”in Nâ'îlî şiirinde aşkın hallerini en çok ifade eden hayal ve imajlardan biri olduğu manasına gelir. Nâbî'de ise durum farklıdır. Onun şiirinde “ateş”, sadece aşk ve aşkın hallerini ifade etmek için kullanılmamıştır. Bu amaçla kullanıldığı gibi kıskançlık, açgözlülük, gayret, utangaçlık, ikiyüzlülük, kahır, naz ve fikir gibi soyut kavramlarla da ilişkilendirilmiştir.
- Nâbî'nin daha sade bir dil kullandığını, deyim ve atasözlerinden yararlandığını (ateşe düşmek, ateşe atmak, ateşe yaramak, dumanı olmayan ateş); Nâ'îlî'nin ise Arapça ve Farsça kelimelerle yoğrulmuş daha ağır bir dil kullandığını (yem-i âteş-hurûş-ı dil, tersân-ı âteş-i haşebât-ı cahîm, âteş-figen-i hırmî-i âsâyîş-i dil) görebilmekteyiz.
- Nâbî Divanı'nda “ateş” kelimesi %66,33 oranla olumsuz, %33,66 oranla da olumlu manada kullanılmıştır. Nâ'îlî'de ise %83 olumsuz, %17 olumludur. Her iki şairde de kelimenin büyük oranda olumsuz manada kullanılması hem kelimenin anlam dairesindeki olumsuzlukla hem de klasik şiir geleneğimizde “ateş” olarak ifade edilen aşk ızdırabının kişiyi olgunlaştıracağı, kemale erdireceği fikriyle yakından ilgilidir.
- Nâ'îlî'nin kelimeyi büyük oranda olumsuz manada kullanması, onun yaşantısı ve mizacıyla ilgili olduğu gibi benimsediği sebk-i Hindî üslûbuyla da ilgilidir. Onun 88 “ateş”li beytinin 65'inde “ateş” aşk ızdırabını anlatmak için kullanılmıştır. Varlığa bir sîfî gözüyle bakan şair; beyitlerinde aşk için, maşuk için çekilen aşk ızdırabını ateşle bağdaştırıp kişiyi kemâle erdiren bir anlayışla çok yoğun bir şekilde işlemiştir.
- Nâbî iç dünyadan çok dış dünyaya yönelmiş ve ateş unsurunu gerçek anlamıyla daha çok kullanmıştır.
- Nâ'îlî'de “ateş” olarak ve çok yoğun bir şekilde gördüğümüz aşk ızdırabı teması, Nâbî'de makul düzeydedir ve onun “ateş”li beyitlerinin dörtte biri bu temaya ayrılmıştır. Diğer beyitlerde açgözlülük, kıskançlık, utangaçlık, kahır ve öfke olumsuz mana kastedilecek şekilde ateşle ilişkilendirilip verilmiştir.

- Günlük yaşantıda ateş; ısıtan, pişiren, şekil veren, temizleyen bir unsur olarak kullanıldığı gibi yakan, acı veren, yok eden bir unsur olarak da karşımıza çıkmaktadır. Varlığa, nesneye ve olaylara realist bir gözle bakan, onları gözlemleyip hikmete ulaşmayı amaçlayan Nâbî, ateşe de bu gözle bakmış; onu içinde bulunduğu halle, bazen olumlu bazen de olumsuz anlamlandırmak suretiyle beyitlerine konu olarak seçmiştir.
- Nâbî, döneminin sosyal ve siyasi olaylarına duyarsız kalmamış; bu sorunları şiirlerinde dile getirmiş ve bazen bu sıkıntılı durumu ateş imgesiyle sembolleştirmiştir (Görüp bu suret-i hâkisteride bilmezsin/Ne âteş olduğunu ben de kendü çağımda).
- Kıvrak zekâsı ve gözlem yeteneğiyle düşündüren, öğüt veren ve zekice yaptığı tespitleriyle şiirinin bünyesine fikrî bir estetik nakşeden Nâbî, “ateş”e gerektiğinde olumlu gerektiğinde olumsuz mana vererek düşündüren, doğru yolu gösteren, etkili ve veciz ifadelerle yazılmış beyitler ortaya koymuş; adeta hikmeti ateşte pişirmiştir.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (1993). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*. Be-TA Basım Yayım.
- Aksan, D. (1999). *Anlambilim*. Engin Yayınevi.
- Arı, A. (2001). Ateş. *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü, C.1*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Arseven, C. (1943). *Sanat Ansiklopedisi*. Maarif Matbaası.
- Babacan, İ. (2012). *Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî (Hint Üslubu)*. Akçağ Yayınları.
- Bilkan, A. F. (1998). *Nâbî-Hikmet-Şair-Tarih*. Akçağ Yayınları.
- Bilkan, A. F. (2006). *Türk Edebiyatı Tarihi, C. 2*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Bilkan, A. F. (Ed.) (2012). *Nâbî'nin Klasik Şiire Getirdiği Yenilik, Şair Nâbî*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Bilkan, A. F. (2014). *Nâbî-Hayati-Sanati-Eserleri-Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*. Akçağ Yayınları.
- Birici, S. (2016). Nedîm Divânında Ateş ve Ateşle İlgili Kelimelerin Kullanımı. *Journal of Turkish Language and Literature*. Volume: 2, Issue: 4, Autumn (1-15).
- Can, Ş. (1994). *Klasik Yunan Mitolojisi*, İnkılâp Kitabevi.
- Demirel, Ş. (2009). XVII. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinin Anlam Boyutunda Meydana Gelen Üslup Hareketleri: Klasik Üslup-Sebk-i Hindî-Hikemî Tarz-Mahallileşme. *Turkish Studies*, Volume 4/2, Winter.
- Hançerlioğlu, O. (2000). *Dünya İnançları Sözlüğü*. Remzi Kitabevi.
- İpekten, H. (1990). *Nâ'îlî Divânı*. Akçağ Yayınları.
- M.A.E.F.M. (2000). Mekan ve Zaman, Orta Amerikada Din Anlayışı, (Çev.: Demir, N. M.). *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*. (Ed.:Yves Bonnefoy). Cilt II, (Çev: Levent Yılmaz). Dost Yayınları.
- Mermer, A.; Deniz, S.; Bayram, Y.; Keskin, N. K.; Alıcı, L., & Eflatun, M. (2020). *Eski Türk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları.
- Mengi, M. (1991). *Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî*. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Mengi, M. (2021). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. Akçağ Yayınları.
- Ögel, B. (2010). *Türk Mitolojisi I. cilt*, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Pala, İ. (1999). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ötüken Neşriyat.
- Pala, İ. (2019). *Dört Güzeller: Toprak, Su, Hava, Ateş*. Kapı Yayınları.
- Şenödeyici, Ö. (2011). *Naili Divanı Sözlüğü [Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük]*, (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi.
- Şentürk, A. A., & Kartal, A. (2011). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. Dergâh Yayınları.
- Tanyu, H. (1991). Ateş. *TDV İslam Ansiklopedisi, IV. Cilt*. TDV Yayınları.
- Türkçe Sözlük. (2005). TDK Yayınları.
- Uludağ, S. (2012). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. Kabalcı Yayıncılık.
- Uraz, M. (1994). *Türk Mitolojisi*. Düşünen Adam Yayınları.
- Yıldırım, N. (2008). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. Kabalcı Yayınevi.
- Yiğit, A. S. (2018). *Nâbî Divanı Sözlüğü [Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük]*, (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi.

ÇALIŞMANIN ETİK İZNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirisi gerçekleştirilmemiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1.yazarın araştırmaya katkı oranı %50, 2. yazarın araştırmaya katkı oranı %50’dir.

Yazar 1: Bütün bölümlere katkı sunmuştur.

Yazar 2: Bütün bölümlere katkı sunmuştur.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.